

DENKWIJZER
DW

**WETENSCHAPPELIJK INSTITUUT
VAN DE CHRISTENUNIE**

Jaargang 10 | Nummer 3 | september 2010

Theokapitalisme

Regionale rentmeesters

De groene paus

Grassroots: Obama achterna?

Duurzaamheid

VOORwoord

Duurzaamheid

DOOR GEERT JAN SPIJKER, EINDREDACEUR

Wat is erger: een paars plus kabinet of een regering met gedoogsteun van Wilders? Als het gaat om duurzaamheid zal een rechts kabinet vermoedelijk geen vooruitgang betekenen. Milieu zal het afleggen tegen asfalt en auto's. Investeren in alternatieve vormen van energie zal niet meer worden gestimuleerd. De verwachtingen zijn op dit punt laaggespannen. Maar rechts is – op het moment van schrijven – nog niet rond.

LAMGESLAGEN

Het afgelopen kabinet benoemde duurzaamheid als een van de centrale onderdelen. Is er veel bereikt? Menigeeen is sceptisch over wat de overheid vermag, zeker als het gaat om zulke grote problemen als die rond duurzaamheid. Het probleem is immers wereldomspannend en betreft ook nog eens toekomstige generaties. Wat kan een enkel kabinet daaraan doen, vanuit het kleine Nederlandje? Het overweldigende karakter van de problematiek kan een mens lam slaan. Maar dat hoeft niet. Dat mag niet. Martine Vonk benadrukt in het openingsinterview dat iedereen op zijn eigen niveau een rol kan spelen in de aanpak. Als we op verschillende plekken samen de schouders eronder zetten is er van alles mogelijk. Gedeputeerde Wouter de Jong laat zien hoe op provinciaal en lokaal niveau wel degelijk verschil kan worden gemaakt. Zeker richting de komende Provinciale Staten-verkiezingen kan dit een onderscheidend punt zijn voor de ChristenUnie.

ONS GEWETEN KNAAGT NIET

De overheid kan de wereld niet redden, dat is duidelijk. Maar dat ontslaat ons niet van de verantwoordelijkheid op te komen voor de kwetsbare natuur. Indirect betekent dat ook het opkomen voor de armen in de wereld. Steeds meer wordt duidelijk dat aantasting van het milieu en menselijk gedrag samenhangen. In de woorden van Vonk: “De armen werken onder erbarmelijke omstandigheden om grondstoffen voor onze producten te delven. En bijvoorbeeld klimaatverandering treft vaak juist hen. Zo worden met name degenen die toch al kwetsbaar zijn de dupe van onze consumptiedrang.” Armen betalen dus de tol voor onze begeerte. Wij worden rijk over de ruggen van de armen. De gewenste politieke richting is nu die van het doorberekenen van milieukosten in producten, weer reële prijzen gaan betalen in de winkel. Door voor meer transparantie in het handelssysteem te zorgen, wordt ook de consument zich bewuster van wat hij koopt en dat prikkelt zijn geweten. Dat is hard nodig. Onbekend maakt onverantwoordelijk.

DIE GROENE JONGENS VAN DE CHRISTENUNIE

In de politieke strijd om duurzaamheid is het opboksen tegen de scepsis. Om progressie te kunnen boeken is het nodig dat politiek en bedrijfsleven vanuit vertrouwen samen optrekken. Anders krijg je te maken met uitlatingen als “Daar heb je die groene jongens van de ChristenUnie weer” – zie het interview met Dick Schutte. Ecologie en economie zijn beide belangrijk en ze omarmen elkaar in het thema Duurzaamheid (het biedt Nederland als kennisland bijvoorbeeld onvermoede innovatiekansen). Zonder schroom reiken wij als WI duurzaamheid dan ook aan in de top-3 van kernwaarden voor de ChristenUnie – naast dienstbaarheid en vrijheid.

INHOUDSOPGAVE

04 - ‘We zijn vergeten wat normaal is’ | INTERVIEW MET MARTINE VONK

08 - Duurzaamheid: kenmerk van goed bestuur | WOUTER DE JONG

10 - Christelijke politiek leidt tot duurzame ontwikkeling | KLAAS VAN EGMOND

15 - Column: Theokapitalisme | TIM VREUGDENHIL

16 - De ontmaskering van de droom van de markt | JAN WESTERT

20 - Wie heeft recht op de fluit? | PIETER VAN WINDEN

24 - De groene paus | RICHARD STEENVOORDE

30 - Christelijke toekomstverwachting van de jeugdzorg | BERT WIENEN

36 - Grassroots | T.JITSKE KUIPER

42 - Met de rug naar het gemeentehuis | INTERVIEW MET DICK SCHUTTE

44 - Draag bij aan verantwoord beheer van bossen | LEEN VAN DIJKE

46 - Kaderschool nieuws: effectiviteit | ANNERIEKE PRUIM

47 - Column: Gewoon jezelf zijn | HERMAN SIETSMAS

DenkWijzer, studieblad van de ChristenUnie
jaargang 10, nummer 3, september 2010
Oplage: 5000 | ISSN: 1568-5845

DenkWijzer is een publicatie van het Wetenschappelijk Instituut (de mr. G. Groen van Prinsterer stichting) en de Bestuurdersvereniging van de ChristenUnie. DenkWijzer wordt toegezonden aan alle donateurs van het Wetenschappelijk Instituut, aan alle bestuurders van de ChristenUnie en aan losse abonnees.

- Meer informatie over abonnement of donateurschap via www.wi.christenunie.nl
- DenkWijzer verschijnt elk kwartaal.
- Deadline kopij volgende nummer: 01-01-2011
- DenkWijzer verwelkomt bijdragen van lezers. Neem daarvoor svp wel eerst contact op.
- Abonnement per 01-01-2010: € 18,50* per jaar. T/m 26 jaar € 14,00.*
- Donateurschap WI per 01-01-2010: €32,50* per jaar. T/m 26 jaar € 18,50.*
- Donateur WI (kwartaalbetaling) €8,50 alleen mogelijk met aut. incasso.
- * Bij aut. incasso, anders €2,50 toeslag.

Redactie:
Herman Sietsma (hoofdredacteur)
Bort Koelewijn (namens bestuurdersvereniging)
Bernadette van den Berg (namens bestuurdersvereniging)
Carola Schouten (namens Tweede Kamerfractie)
Geert Jan Spijker (eindredacteur)

Vormgeving:
Frisvita - (y)our mission

Fotografie:
Folkert Rinkema, ChristenUnie, Marie Cecile Thijs, WI

Druk:
Drukkerij De Bunschoter

Uitgave, redactie en administratie:
Mr. G. Groen van Prinsterer stichting
Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie

Legaten:
Gedenkt u het WI testamentair dan luidt de tennaamstelling: Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie, “Mr. G. Groen van Prinsterer stichting” Amersfoort. KvK dossiernr. 32084387.

Postbus 439, 3800 AK Amersfoort
Tel.: 033 - 422 69 60 | Fax: 033 - 422 69 68
Email: denkwijzer@christenunie.nl
www.wi.christenunie.nl
www.bestuurders.christenunie.nl

Mocht u de toezending van DenkWijzer op willen zeggen, doe dit dan schriftelijk voor 31 december (per post of via ledenadministratie@christenunie.nl). Ontvangen wij uw opzegging na deze datum dan dient u de donateursbijdrage of uw abonnement voor het lopende jaar nog te voldoen.

© ChristenUnie 2010
Overname van artikelen en/of illustraties uitsluitend na toestemming van de redactie.

'We zijn vergeten wat normaal is'

INTERVIEW MET MARTINE VONK

DOOR GEERT JAN SPIJKER

Martine Vonk is een bezige bij. Met een enorme drive zet ze zich op talloze manieren in om duurzaamheid tot topprioriteit te maken, beginnend bij zichzelf. Ze is een vrouw met een missie, die werkt aan groei van bewustwording van de duurzaamheidsproblematiek, niet in de laatste plaats onder christenen. Want ook die weten vaak niet hoe opmerkelijk het is dat ze zoveel consumeren en dat dat vaak ten koste van de armen en het milieu gaat. Een gesprek over 'change' en wat de politiek eigenlijk kan doen aan dit overweldigende probleem. "Ik kom er steeds meer achter de problematiek van het milieu altijd direct met die van mensen vervlochten is." Een gesprek over het groengehalte van de ChristenUnie en het vinden van de balans tussen ecologie en economie.

Duurzaamheid is een enorm containerbegrip geworden. Hoe zou jij het omschrijven?

Je kunt duurzaamheid inderdaad zo breed maken als je zelf wilt. Allereerst duidt het er simpelweg op dat 'iets blijft voortbestaan'. Dat is echter nogal vlak en weinigzeggend, want ook verkeerde dingen kunnen voortbestaan. Het begrip heeft daarom richting nodig, en die vertaal ik zelf in een aantal waarden: draagkracht van de aarde,

rechtvaardigheid en kwaliteit van leven. Die waarden moeten bepalend zijn bij de invulling van een duurzame ontwikkeling. Startpunt in mijn bezinning is het besef dat de aarde Gods eigendom is. Dat besef geeft een hele andere aanblik op de aarde. Niet alleen de mens, maar ook de natuur heeft waarde in zichzelf. God zal ook niet loslaten wat Zijn hand begon. Deze aarde zal 'vernieuwd' worden.

Vaak gebruikt men in verband met duurzaamheid de termen people, planet, profit. Kunnen we daar wat mee?

Ja, alleen worden ze vaak verkeerd gebruikt. Ze worden nogal eens los van elkaar gezet, alsof mens, milieu en economie niet op elkaar betrokken zijn. Je moet ze echter als drie cirkels beschouwen die elkaar op één plek overlappen. En juist dat overlappende punt is interessant als het gaat om duurzaamheid. De centrale vraag is dan: hoe kunnen we de economie zo inrichten dat die ten dienste staat van mens en milieu? Hoe zorgen we ervoor dat economie en ecologie niet tegenover elkaar staan maar samen optrekken? Dat is lastig, want economen zijn erg op de korte termijn gericht en ecologen vooral op de lange. Maar we moeten het toch proberen.

Er is wel over gesproken groei niet meer uit te drukken in BNP (Bruto Nationaal Product), maar in Bruto Nationaal Geluk. Wat vind je daarvan?

Een goed idee, alleen spreek ik liever van kwaliteit van leven in plaats van geluk. Geluk vind ik een beetje smal. Waar het om gaat is dat economische groei

niet het ultieme doel is. De economie is een middel voor ons welzijn, geen doel op zich. Welvaartsgroei mag nooit ten koste gaan van andere waarden. We putten de aarde uit door enorme hoeveelheden grondstoffen te delven, massaal gebruik van fossiele energie, etc. De biodiversiteit holt hard achteruit. Wij in het Westen merken daar nog niet zo heel veel van. Maar de armen des te meer. Zij werken onder erbarmelijke omstandigheden om grondstoffen voor onze producten te delven. En bijvoorbeeld klimaatverandering treft vaak juist hen. Zo worden met name degenen die toch al kwetsbaar zijn de dupe van onze consumptiedrang. Ik kom er steeds meer achter dat duurzaamheid en rechtvaardigheid nauw samenhangen. De mens- en milieuproblematiek zijn vervlochten. Om die op te lossen is een geheel ander economisch systeem nodig waarin bijvoorbeeld olie minder een rol speelt.

Welke rol kan de politiek eigenlijk spelen in dit enorme probleem?

We moeten hier goed verschillende niveaus onderscheiden, anders kan zo'n vraag ons lamslaan. Van

‘PARTIJEN ALS ALBERT HEIJN Zouden veel meer kunnen doen aan duurzame producten. Puur&eerlijk is goed, maar pas een begin’

lokaal tot en met internationaal vlak kan men iets doen aan dit vraagstuk. Lokaal en provinciaal zijn inspirende voorbeelden te vinden op het terrein van woningbouw en infrastructuur. Daar kan duurzaamheid worden gestimuleerd en gefaciliteerd door heel concrete keuzes. Regionaal zie je ook veel gebeuren op het terrein van verduurzaming van de landbouw, natuurbeheer en energieopwekking. ChristenUnie-gedeputeerden doen daar heel goed werk. Op nationaal niveau is er ook het nodige gebeurd, al is er nog een wereld te winnen. Rode draad in het verkiezingsprogramma is niet teveel nadruk leggen op subsidies, maar veel meer inzetten op het doorberekenen van milieukosten in producten. Daarbij moet dan inzichtelijk gemaakt worden waar een product vandaan komt en waarvoor men dan meer betaalt. Dit moet je over de hele breedte doorvoeren, anders heb je geen goede concurrentiepositie. Hier moeten duidelijke EU-regels komen. Een mooi voorbeeld was de vliegtax, die helaas al snel weer werd afgeschaft.

Ben je tevreden over de mate van groenheid van de ChristenUnie? GroenLinks staat bekend als groener...

Martine Vonk stond afgelopen verkiezingen op de achtste plek van de kandidatenlijst voor de Tweede Kamer en zit in het curatorium van het WI. Ze werkt bij CLM, een adviesorgaan voor landbouw en milieu. Verder promoveert ze op een onderzoek naar duurzaamheid en levensbeschouwing (zie ook DenkWijzer 2008 /1, p.8-11). Martine is getrouwd en heeft een dochter.

Ja, ik ben daar tevreden over. GroenLinks komt in de meeste scores inderdaad wat hoger uit, maar wij hebben vergelijkbare plannen voor energie en zoeken over de hele linie naar een goede balans tussen ecologie en economie. Bijvoorbeeld ten aanzien van de landbouw zijn onze plannen beter realiseerbaar – we kregen daarvoor ook lof van LTO Nederland. Wij willen niet de landbouw de nek omdraaien – wat ook niet echt duurzaam is -, maar bijdragen aan de levensvatbaarheid van boerenbedrijven en tegelijk verduurzaming ervan bevorderen. Ook zien we voor boeren een duidelijke rol weggelegd als landschapsbeheerder, wat ook betaald moet worden. Tegelijk moeten consumenten meer gaan betalen voor producten. Van groot belang is hierbij de rol van de retail. Een klein aantal supermarktketens heeft een belangrijke machtspositie tussen producenten (zoals de boeren) en consumenten in. Partijen als Albert Heijn zouden veel meer kunnen doen aan duurzame producten. Puur&eerlijk is goed, maar pas een begin. Dat PLUS Supermarkten besloten heeft alleen nog maar Fairtrade gecertificeerde bananen te verkopen is echt een stap in de goede richting. Ook is belangrijk dat consumenten voldoende informatie hebben over waar producten vandaan komen en hoe ze zijn geproduceerd. De overheid moet daarover meer in gesprek met de retailconcerns en afdwingen dat eerlijke prijzen worden betaald aan de producenten, waardoor verduurzaming ook mogelijk wordt voor producenten in binnen- en buitenland. We moeten weer reële prijzen gaan betalen voor onze boodschappen.

Ondernemers hebben niet echt een imago dat ze graag willen bijdragen aan verduurzaming. Kunnen we het wel allemaal van de overheid verwachten? [resoluut:] Oh, maar er zijn genoeg ondernemers die graag willen. De voorlopers moeten van de wetgever alleen wel de ruimte krijgen om hun initiatieven te ontplooiën en vernieuwing door te zetten. Doorberekening in de prijs is hierbij cruciaal. Dat vergt ingrijpen van bovenaf. De overheid kan het probleem niet oplossen, maar wel kan ze zorgen voor stabiliteit en duidelijke regels. Uiteraard moet ze ook bepaalde dingen gewoon verbieden en milieugrenzen aangeven. Uiteindelijk zal echter de hele beprijzingssysteem moet veranderen. Dat vergt veel, eigenlijk een bekering. Want als de berg aan wetenschappelijk bewijsmateriaal ons niet aanzet tot ander gedrag, dan is er meer aan de hand...

De crisis leek voor een ommekeer te zorgen, maar daar ziet het nu nog niet naar uit.

Ik hoopte dat de crisis mensen aan het denken zou zetten. Dat ze zich zouden bezinnen op hoe een nieuwe crisis te voorkomen. Maar we gaan feitelijk op dezelfde manier door. Een fundamentele verandering zie ik niet. Een echte, principiële bezinning op wat onze ‘echte’ behoeften zijn, om met Goudzwaard te spreken, heeft nauwelijks plaatsgevonden. We zijn nog steeds vooral bezig met onze korte-termijn-belangen en zijn niet minder of anders gaan consumeren. Maar we kunnen echt niet wachten met veranderingen tot de olie onbetaalbaar wordt. Dan is het echt te laat. Er moet nu iets gebeuren!

Heb je wat dat betreft verwachtingen van een rechts kabinet...?

Nee, ik vrees eerder dat er achteruitgang zal optreden. De rechtse partijen zijn niet voor vergroening of doorberekening van de kosten. Het CDA heeft nog wel affiniteit met rentmeesterschap, al wordt dat veel te weinig omgezet naar concreet beleid, maar van de VVD verwacht ik vrijwel niets op dit gebied.

Het WI komt dit najaar met een boek over duurzaamheid. Kun je daar iets over vertellen? Het boek bevat drie delen: 1. De waarden van de ChristenUnie en een afwegingskader om tot beleidskeuzes te komen. 2. De rollen van de diverse partijen in het proces, denk aan de overheid, het bedrijfsleven, onderzoek, etc. 3. Diverse sectoren, zoals bouw, energie, etc. Het doel van het boek is tweeledig. Allereerst een bezinning voor de partij zelf. We hebben in het verleden regelmatig gepubliceerd over dit thema, maar dat ging altijd over deelthema's. Nu brengen we voor het eerst een boek uit over dit thema in zijn volle breedte. We hopen dat dit boek ook naar buiten toe nog duidelijker kan maken waar we uiteindelijk voor staan. (zie ook het kader, red.)

Hoe zij jij – als curator – het doel van het WI? Het WI zie ik als een centrum van bezinning en visievorming, van afstand nemen van de waan van de dag. Het instituut moet het christelijk-sociaal denken met betrekking tot allerlei thema's verder verdiepen en daarbij onderwerpen agenderen en teruggeven aan politici, zodat die er wat mee kunnen.

Wat zou je met dit thema binnen de ChristenUnie nog willen bereiken?

Graag zou ik zien dat binnen de ChristenUnie bezinning op gang komt over onze levensstijl. We hebben het vaak over het Koninkrijk van God alsof het iets van ver weg is. Mijn inzet is juist om hier en nu al zo proberen te leven: rechtvaardigheid nastreven, recht doen, in gemeenschap leven, een schat in de hemel najagen. Een ommekeer is niet in de laatste plaats nodig onder christenen zelf. Ook wij willen alsmaar meer spullen, gedreven door al te menselijke behoeften. Willen hebben wat de burens ook hebben. Maar laten we ons weer eens afvragen wat normaal is. We zijn gewend geraakt aan al die spullen en luxe vakanties. Maar we beseffen ons niet dat dat alleen kan over de rug van de armen en van de natuur! Daarom is het nodig dat het economisch systeem transparanter wordt, dat alle schakels in de keten zichtbaarder worden. Zolang veel processen ver weg en anoniem blijven, groeit ons besef van verantwoordelijkheid en betrokkenheid niet. Politiek kan randvoorwaarden scheppen en grenzen stellen, maar uiteindelijk moeten gewone mensen als jij en ik anders gaan denken en doen. ■

DUURZAAMHEIDSBUNDEL

Het WI rondt deze weken een bundel over Duurzaamheid af, samen met een aantal auteurs. Martine Vonk en Robert de Graaff leggen met een hoofdstuk ‘Duurzaamheid: kiezen voor kwaliteit’ de basis voor de bundel aan de hand van de waarden rentmeesterschap en rechtvaardigheid. Een volgend hoofdstuk vraagt welke rollen er bij het nastreven van duurzaamheid zijn weggelegd voor overheid, marktpartijen en de civil society (Jmert Muilwijk). Aansluitend concretiseren een aantal expert-auteurs voor een zestal sectoren wat zij zich voorstellen bij duurzaamheid in de praktijk: de praktijk van de industrie, van landbouw, mobiliteit, energievoorziening, waterbeheer en wonen.

Voor de afwisseling is drie keer een casus toegevoegd: een van een ontwerper, een over megastallen en een over de leegstand van ‘Zinloos vastgoed’. Kortom, van waarden tot concrete, prikkelende voorbeelden biedt de bundel een leidraad aan iedereen die op eigen terrein (privé, bedrijfsmatig of politiek) wil komen tot een zinvolle bijdrage aan of over duurzaamheid.

Kansen voor publiek leiderschap

DOOR GEERT JAN SPIJKER

Duurzaamheid? Wat moet je er mee? Is het niet een containerbegrip dat iedereen voor zijn karretje spant? Is het ook niet wat modieus en weinig uitgelijnd? En als je het serieus wilt nemen, is het dan niet vooral een wereldvraagstuk, waar een lokaal of provinciaal politicus niet veel in kan bereiken?

In mijn visie biedt duurzaamheid juist een goed aanknopingspunt voor een beleid waar christelijke uitgangspunten in de politiek uitstekend in tot uiting kunnen komen en waar van links tot rechts medestanders in bedrijfsleven en samenleving voor te vinden zijn. Het onderwerp kan bovendien worden ingevuld met een moderne vorm van publiek leiderschap die bescheiden is over de sturingsmogelijkheden van de overheid, maar onbescheiden over de visie op goed bestuur.

DUURZAAMHEID UIT?

Na de mislukking van Kopenhagen en het verdiepen van de financieel-economische crisis wereldwijd lijken de vraagstukken van klimaat en duurzaamheid naar de achtergrond verdrongen. Ook in Nederland zie je het gevoel van urgentie verdwijnen. We hebben een mooie lange winter gehad, de IPCC rapporten bleken toch heel wat fouten en overdrijvingen te bevatten en politiek gezien zijn veiligheid, immigratie, economie en zorg veel aansprekender thema's. Recent heeft de provincie Utrecht een peiling laten doen naar de belangrijkste vraagstukken in de beleving van burgers. Slechts een schamele 12% zet klimaat en duurzaamheid als grootste vraagstuk op de agenda. Veiligheid, zorg, huisvesting: daar maakt men zich in onze provincie druk om! Ook na de gemeenteraadsverkiezingen en in coalities waar de Christenunie deel van uitmaakt zien programma's het licht waar duurzaamheid weinig meer in voorstelt. En de nationale politiek belooft wat dat betreft niet veel goeds.

Maar het kan verkeren: droogte, hitte en bosbranden in Rusland, dramatische overstromingen in Pakistan en China, grote wateroverlast in delen van

Midden-Europa: ineens was de klimaatverandering weer in de aandacht. Als een klap op de vuurpijl bevestigen recente Europese satellietmetingen dat de gletsjers en ijskappen toch weer veel sneller slinken dan verwacht.

HOUDING CHRISTENPOLITICI

De vraag is natuurlijk wat je hier als christen politicus nu mee moet. Mee met de geologen en astronomen die aangeven dat het toch vooral aan de afnemende zonne-activiteit ligt en opwarming van de aarde een welkome vertraging van de komende nieuwe ijstijd is? Of mee met de realo's die stellen dat de opkomende economieën van China, India en Brazilië oneindig veel meer invloed hebben zodat onze pogingen tot vergroening zinloos zijn zonder wereldwijde bindende afspraken. In ieder geval zullen we praktisch en toekomstgericht moeten zijn. Wij kunnen de wereld niet redden, ook de overheid kan dat niet. Het kwaad en de gebrokenheid zijn sinds de zondeval onder ons en een nieuwe aarde kunnen wij niet realiseren. Tegelijk hebben we wel de verantwoordelijkheid zo goed mogelijk met de schepping om te gaan. Tot eer van God en ten goede van andere generaties en gebieden. Het is daarbij goed om ons heen te kijken. Duitsland bijvoorbeeld investeert consistent in verduurzaming, zeker ook omdat ze de economische voordelen er inzien.

GOED BESTUUR

In mijn overtuiging biedt het concept duurzaamheid veel aanknopingspunten voor goed bestuur. Duurzame ontwikkeling is het in balans ontwikkelen van mens, economie en milieu, zonder dat afbreuk gedaan wordt aan ontwikkelingsmogelijkheden van andere generaties en gebieden. Van duurzame ontwikkeling is nu geen sprake. Naast het klimaatvraagstuk dreigt er op termijn een tekort aan vele grondstoffen, waaronder fossiele brandstoffen, en is er een dramatische teruggang in biodiversiteit en schaarste aan schoon water. Aan de vooravond van de recente economische crisis stonden grondstoffenprijzen op een recordhoogte. Een gerenommeerde Amerikaanse denktank als Stern, maar ook onze eigen Jeroen van der Veer, voorspellen binnen tien jaar dramatisch stijgende olie- en grondstoffenprijzen. De wereldeconomie

loopt aan alle kanten tegen de grenzen van het natuurlijk systeem aan. Voorlopig vertaalt zich dat nog in toenemende concurrentie om die natuurlijke hulpbronnen, waarbij de armen van deze wereld en kwetsbare ecosystemen uiteraard de tol betalen.

ECONOMISCH VERSTANDIG

God gebiedt ons om te zien naar de arme en de verdrukte en rentmeester van de schepping te zijn. Dus het is relevant hoe wij lokaal of regionaal omgaan met onze leefomgeving. Natuurlijk kunnen wij lokaal of regionaal de wereldvraagstukken van klimaat, energie en schaarste aan hulpbronnen niet oplossen, maar door in ons beleid structureel te kiezen voor duurzaamheid nemen we wel onze verantwoordelijkheid. Dat is moreel verantwoord en economisch verstandig. Wereldwijd zal er steeds meer vraag ontstaan naar duurzame producten, diensten en verdienmodellen. Een recent rapport van het Regie Orgaan Energietransitie rekent voor dat overschakeling naar een duurzame energievoorziening op de lange termijn loont. Zelfs in een scenario zonder internationaal bindende afspraken. Het getuigt dus zowel vanuit idealisme als vanuit realisme van goed bestuur om te kiezen voor duurzaamheid als kompas.

CONCRETE MIDDELEN

In Utrecht gebruiken we daarvoor de volgende middelen:

- 'Management by speech'. Voortdurend een platform zoeken, bieden en organiseren om de boodschap van noodzaak en kans van verduurzaming uit te dragen. Daarmee vormgeven aan publiek en politiek leiderschap.
- Monitoren van de staat van de Utrechtse samenleving en het grondgebied voor zowel mens, milieu als economie en bevorderen dat ontwikkeling ook aan die meetlat word getoetst.
- Een Strategie 2040 met missie en doelen van duurzame ontwikkeling als integratiekader voor alle provinciale beleidsterreinen. Doelen zijn bijvoorbeeld: klimaatneutraal en klimaatrobuust;

Wouter de Jong is gedeputeerde voor wonen, milieu, duurzaamheid en strategie in de provincie Utrecht.

- afname van biodiversiteit ombuigen in een toename; mobiliteit met minder belasting van milieu; geen nieuwe infrastructurele doorsnijdingen; 60% binnenstedelijk bouwen etc.
- Een netwerk van koplopers ontwikkelen en ondersteunen in bedrijfsleven, overheden, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties die de duurzaamheidsmissie en doelen mede onderschrijven waardoor autonome dynamiek ontstaat ('het verdrag van Utrecht').
- Hoge duurzaamheidsambities voor de eigen organisatie door 100% duurzaam inkopen en bedrijfsvoering (vergroening wagenpark, catering, huisvesting etc.)
- Voorbeeldprojecten ('kiemen') die hoog scoren op duurzaamheidsdoelen een platform bieden en faciliteren met procedure en projectmanagement (ontzorgen, ontbureaucratiseren en soms subsidiëren)
- Pilots en experimenteergebieden ontwikkelen voor duurzame energieproductie; smart grids, energieleverende gebouwen, kringlooplandbouw, regionale voedselproductie etc.
- Potentieelverkenningen voor biomassa, biogas, wind, zon, geothermie en koude-warmte.
- Stimulerende randvoorwaarden in regelgeving, subsidies, concessies en convenanten: toepassen verruimde reikwijdte Wet Milieubeheer; aanscherpen Energieprestatie in bouwbesluit; subsidies voor woningisolatie, groen gas en duurzame innovaties; energiescans voor bedrijfsleven en landbouw; milieueisen bij OV-concessies
- Europese steun verkrijgen voor een internationaal netwerk van kennisinstellingen, bedrijven en overheden die samen met Utrecht koploper willen zijn in CO2-reductie.

HAALBAAR EN BETAALBAAR

Wij merken dat deze aanpak veel enthousiasme en dynamiek losmaakt. Dit lukt door weg te blijven uit de rol van een overheid die alles bepaalt en in te zetten op positieve krachten in de samenleving. We zijn voorzichtig met subsidies en nieuwe regelgeving, nemen belemmeringen weg en zetten goede voorbeelden in de etalage. Zo nemen we sceptici de wind uit de zeilen door te laten zien dan het kan en ook haalbaar en betaalbaar is. ■

Christelijke politiek leidt tot duurzame ontwikkeling

DOOR KLAAS VAN EGMOND

Het duurzaamheidsvraagstuk is de grootste opgave waarvoor de wereldbevolking in deze eeuw zal worden gesteld. De groei van de wereldbevolking van 6,5 naar een onvermijdelijke 9 à 10 miljard mensen, in combinatie met een vervelvoudiging van de materiële consumptie, gaat de draagkracht van de fsieke aarde ruimschoots te boven.

In lijn met de al 35 jaar geleden geschetste verwachtingen van de Club van Rome is de wereld nu al terechtgekomen in een ecologische crisis in de vorm van klimaatverandering en verlies van biodiversiteit, in een grondstoffencrisis waarin het gaat om energie- en voedselvoorziening en in een sociale crisis gekenmerkt door armoede, toenemende vluchtelingenstromen en integratieproblemen.

TECHNIEK LOST HET PROBLEEM NIET OP

Technologie heeft het vraagstuk niet kunnen oplossen. Zo worden efficiëntieverbeteringen van auto's (zuiniger motoren) ingehaald door de trend naar zwaardere auto's. Daardoor blijft de druk op het milieu uiteindelijk toch meelopen met de economische groei. Die groei, met steeds meer materiële productie en consumptie is nodig om een groeiende bevolking aan het werk te houden bij voortgaande automatisering. Economen veronderstellen ten onrechte dat die groei alsmaar door kan gaan. Zij hebben de huidige financieel-economische crisis niet zien aankomen en weten niet waar we in dit land over twintig jaar van leven.

SAMENVATTING

- Techniek en wetenschap lossen het duurzaamheidsvraagstuk niet op
- Er is een richtinggevend kader nodig
- Ook het christendom kan daaraan een waardevolle bijdrage leveren

Natuurlijk zijn er in de geschiedenis voortdurend 'duurzaamheidsproblemen' geweest, of beter gezegd, continuïteitsproblemen in de vorm van godsdienstoorlogen, grondstoffenoorlogen en totalitaire regimes in de vorm van communisme en fascisme. Die zijn weliswaar overwonnen, maar de volgende generatie vergeet te gemakkelijk dat vorige generaties daarvoor een hoge prijs hebben betaald. Door de groei van de bevolking en de sterke ontwikkeling van de techniek is de schaal van de problemen inmiddels steeds groter geworden. Naarmate het schip groter wordt, is ook de catastrofe groter als uiteindelijk de wal het schip moet keren.

De aanvankelijke verwachting was dat een democratisch bestel en de wetenschappelijke fundering daarvan, dit soort crisissituaties zou kunnen voorkomen. De rampen van het verleden zouden zich dan niet meer herhalen en daarmee zou 'het einde van de geschiedenis' zijn bereikt. Maar democratie en rationaliteit zijn geen garantie voor duurzaamheid gebleken. Democratisch kan besloten worden het milieu te belasten, grondstoffen op te maken en speculanten hun gang te laten gaan. Voor een duurzame wereld is blijkbaar meer nodig, een 'richting gevend kader', een koers waarmee nieuwe ontsporingen kunnen worden vermeden. Maar tegelijkertijd is er weinig animo voor een nieuwe ideologie omdat de grote rampen uit het verleden juist uit uitgesproken ideologieën zijn voortgekomen.

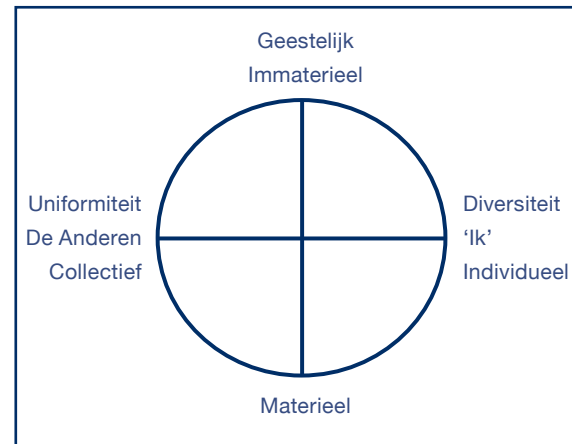
‘EEN ‘KAMERBREED’ KABINET KAN EEN EIND MAKEN AAN DE SLINGERKOERS DIE AL EEUWENLANG VAN DE ENE RAMPSPOED TOT DE VOLGENDE LEIDT, EN EEN ONTWIKKELING IN GANG ZETTEN DIE EINDELIJK ‘DUURZAAM’ MAG HETEN’

DE GESCHIEDENIS HERHAALT ZICH

De geschiedenis blijkt heen en weer te slingeren tussen steeds weer dezelfde twee paren van tegenstellingen. In de eerste plaats gaat het om de ‘verticale’ tegenstelling tussen een materialistische en een meer immateriële, geestelijke oriëntatie. De tweede, steeds weer terugkerende ‘horizontale’ tegenstelling is die tussen de oriëntatie op het collectieve geheel, tegenover de oriëntatie op het individuele deel (‘ik’ of ‘wij’). Die tegenstelling komt overeen met het idee dat er een objectieve, universele waarheid zou zijn, tegenover de opvatting dat ‘de waarheid’ niet kenbaar is, altijd subjectief is en er dus een diversiteit aan opvattingen mogelijk is. De kern van het probleem is dat de grote maatschappelijke ‘discontinuïteiten’ zoals godsdiensoorlogen, communisme, fascisme, de ecologische en de financieel-economische crisis in de geschiedenis werden veroorzaakt doordat bepaalde waardeoriëntaties steeds eenzijdiger werden en gingen domineren. De samenleving werd steeds weer een karikatuur van zichzelf, met alle rampzalige gevolgen van dien. Zo wordt de huidige tijd beheerst door de confrontatie tussen fundamentalistische religie en een kapitalistisch systeem waarvan de financiële structuur fundamentalistische trekken heeft. Het is blijkbaar moeilijk om in het krachtenveld tussen ‘hemel en aarde’ en tussen het eigenbelang en ‘de anderen’ staande te blijven. Steeds weer gaat het evenwicht verloren en vervalt de maatschappij tot de eenzijdigheid van een te sterk geestelijke of juist een te sterk materialistische oriëntatie, of is aan de andere kant te collectivistisch of juist te individualistisch. Er zijn blijkbaar middelpuntvliedende krachten aan het werk die het wankel evenwicht steeds weer verstoren. Eenzijdigheid, het verloren evenwicht, is identiek met rampspoed, discontinuïteit en dus on-duurzaamheid.

EENZIGDIGHED VOORKOMEN

Wanneer de dominerende verticale en de horizontale tegenstellingen worden weergegeven door een (assen-)kruis, dan wordt de overgang naar de (te sterke) eenzijdigheid gemarkeerd door de omhullende cirkel. In de loop van de geschiedenis worden steeds andere waarden en daarmee andere kwadranten belicht, en uiteindelijk overbelicht, waardoor de samenhang met de andere menselijke ‘waarden’ die door de cirkel worden weergege-

ven, verloren gaat. Daarmee gaat uiteindelijk ook de ‘menselijke waardigheid’ verloren. Een te sterke eenzijdigheid is dan tot maatschappelijk ‘kwaad’ geworden; ‘de buitenste duisternis’. Tegenover het ‘kwaad’ van die eenzijdigheid staat niet het ‘goede’, maar een ander kwaad, een andere eenzijdigheid aan de andere kant van de cirkel. Tegenover communisme aan de linkerkant, staat fundamentalistisch kapitalisme aan de rechterkant. Tegenover de fundamentalistische religie linksboven staat rechtsonder de materialistische consumptiemaatschappij. Het goede ligt er halverwege tussen in, waar de beide tegenstellingen tussen ‘hemel en aarde’ in de verticaal en tussen ‘ik en de anderen’ in de horizontaal, in evenwicht worden gehouden.

Hoewel de meeste mensen in eenzijdigheid posities kiezen waarvan het zwaartepunt ergens op de rand van de cirkel ligt, leveren de waardeoriëntaties van alle mensen samen, als grote gemene deler, de gehele cirkel op. De ruimte binnen de cirkel komt dus zowel voort uit de loop der geschiedenis, als uit de actuele opvattingen van mensen over ‘wat van waarde is’. Omdat een maatschappelijke (en individuele) ontwikkeling die zich binnen de cirkel voltrekt de rampspoed vermijdt die eigen is aan de periferie, is dit aldus gevonden ‘wereldbeeld’ bij uitstek de maatschappelijke doelstelling voor een ‘duurzame’ ontwikkeling. Die doelstelling is letterlijk synoniem met het behoud van de menselijke waardigheid. Het is niet de zoveelste ideologie of utopie die voortkomt uit de eenzijdigheid van (delen van) de cirkel-periferie, maar een benadering die de ideologieën juist overstijgt door uit te gaan van het totaal aan waardeoriëntaties die als wezenlijk menselijk worden ervaren. Het

gaat er om de ‘tussenruimte’ te vinden waar een democratisch gelegitimeerde doelstelling kan worden gevonden en waar tegelijkertijd de te sterke eenzijdigheden worden vermeden. Die doelstelling kan alleen worden vastgesteld in een ‘gemeenschappelijk zoeken’, wat de kern zou moeten zijn van het politieke proces.

HET GROTE GEBOD VAN DE LIEFDE

Dat roept natuurlijk de vraag op naar de rol van ‘christelijke politiek’. Als het om ‘duurzaamheid’ gaat heeft het kerkelijke christendom als bakermat van de westerse ontwikkeling een twijfelachtige reputatie. Zo schrijft de Amerikaanse hoogleraar in middeleeuwse geschiedenis, Lynn White, de uitbuiting van de natuur toe aan de interpretatie dat de mens bij de schepping door God boven de natuur is gesteld en de natuur geen ander doel dient dan de mens ten dienste te zijn. Hij zag het christendom daarmee als de meest mensgerichte godsdienst. De socioloog Max Weber had eerder al, aan het begin van de vorige eeuw, de opkomst van het kapitalisme toegeschreven aan het protestantisme. Protestanten gaven, meer dan katholieken, spirituele en morele betekenis aan wereldlijke activiteiten. Zo was werken een religieuze plicht (roeping) en kon door een ascetische leefstijl veel van de gemaakte winst weer worden geherinvesteerd. Daaruit zou het financieel-economische systeem zijn voortgekomen dat later door de Engelsen en Amerikanen is overgenomen en nu het hart vormt van de huidige financiële crisis. Maar naast deze bekritiseerde katholieke en protestantse interpretaties ligt in het (oorspronkelijke) christendom ook de wezenlijk andere notie besloten, dat het streven naar het midden als ‘goed’, en de beweging naar de buitenkant van het mens- en wereldbeeld als ‘slecht’ kan worden gezien. Dat is overigens niet uniek, maar komt in veel culturen, religies en wereldbeschouwingen tot uiting. In het christendom komen de beide assen, die het mens- en wereldbeeld vormen, overeen met de twee

belangrijkste geboden. Als Jezus door de Farizeeers wordt gevraagd naar het belangrijkste gebod, zegt hij (Mattheüs 22 en Marcus 12): ‘Heb God lief met geheel Uw hart, geheel Uw ziel en geheel Uw verstand. Dit is het eerste en het grote gebod. Het tweede, daaraan gelijk is; heb Uw naaste lief als U zelf’. Het eerste gebod geeft de essentie weer van de verticale relatie tussen ‘hemel en aarde’, en het tweede gebod, ‘daaraan gelijk(!), geeft de horizontale relatie weer tussen de mens en zijn medemensen, tussen ‘ik’ en ‘de anderen’. De ‘liefde’ is de middelpuntzoekende kracht die de polariteiten bij elkaar houdt en die het mogelijk maakt om in de buurt van het midden te blijven. Die ‘liefde’, ofwel de empathie voor het tegenovergestelde, is de centrale opdracht van het christendom. Een werkelijk christelijke politiek die naar dat ‘midden’ en daarmee naar de menselijke waardigheid streeft, leidt daarom van nature tot een duurzame ontwikkeling.

CONCRETE AGENDA

Zo’n politiek, die op alle maatschappelijke terreinen naar het ‘midden’ van het mens- en wereldbeeld streeft, voorkomt eenzijdigheid en daarmee uiteindelijk fundamentalisme, op welk maatschappelijk gebied dan ook. Het streven naar het ‘midden’ kan vertaald worden in concrete maatschappelijke doelstellingen:

- Uit de vereiste balans tussen individuele en collectieve, tussen private en publieke eigendom kan worden beredeneerd dat veel materiële (natuur, lucht, water) en immateriële kwaliteiten (kennis) helemaal niet particulier toe-eigenbaar zijn; zij behoren principieel tot de ‘commons’, en worden door de gemeenschap als geheel beheerd. Dat staat haaks op de jarenlange en ongemotiveerde trend naar privatisering die waarschijnlijk in de nieuwe coalitie zal worden gecontinueerd. Het is synoniem met de opgave van ‘rentmeesterschap’ en komt in de praktijk neer op landschapsbeheer en ruimtelijke ordening, bijvoorbeeld in de vorm van de bepleite open ruimte heffing. De aanleg van een Ecologische Hoofdstructuur is daarom niet Oost-Europees, maar een wezenlijk element van een ‘duurzame’ samenleving.
- De na te streven balans tussen regionale en globale ontwikkelingen zou inhouden dat in basale voorzieningen zoals voedsel en energie goeddeels op het regionale schaalniveau wordt

Klaas van Egmond is faculteitshoogleraar Geowetenschappen aan de Universiteit Utrecht. Hij was voorheen directeur van het Milieu- en Natuurplanbureau. De tekst van dit artikel is goeddeels gebaseerd op zijn boek ‘Een Vorm van Beschaving’ (Christofoor, Zeist 2010).

Column

Theokapitalisme

DOOR TIM VREUGDENHIL, PREDIKANT STADSHARTKERK (AMSTELVEEN) EN AMSTELGEMEENTE (AMSTERDAM)

Theokapitalisme. Ik vond de term bij Brian McLaren, die 'm op zijn beurt ontleent aan een katholiek theoloog. Het is een woord dat aangeeft hoe vandaag de dag het streven naar ongebreidelde groei alle trekken van een religie heeft aangenomen. McLaren formuleert in *Everything must change* de vier spirituele wetten die bij deze 'godsdiens' horen:

- de wet van vooruitgang door snelle groei,
- de wet van voldoening via bezit en consumptie,
- de wet van redding door competitie alleen,
- de wet van de vrijheid om te bloeien door bedrijven die boven de wet staan.

VIER ALTERNATIEVE WETTEN

In het licht van de economische crisis behoeft dit nauwelijks toelichting. Velen die vóór 2008 om de term theokapitalisme zouden lachen, moeten nu toegeven dat we met z'n allen toch wel erg ver zijn gegaan in het geloven in deze wetten. Zelfs wie het er persoonlijk hartgrondig mee oneens is, komt vaak niet verder dan een verzuchting: 'Zo werkt onze wereld nu eenmaal'.

McLaren wil christenen inspireren om te zien hoe Jezus in zijn context de afgod van het theokapitalisme al krachtig heeft ontmaskerd. En hoe het koninkrijk van God ook in dit opzicht een concreet en inspirerend alternatief vormt. Jezus leert zijn volgelingen vier alternatieve wetten:

- de wet van goede daden voor het algemeen welzijn
- de wet van voldoening door genade en delen
- de wet van redding door het zoeken naar gerechtigheid
- de wet van de vrijheid om te bloeien door het bouwen aan nieuwe gemeenschappen

GEEN VEROOORDELING NODIG

Never waste a good crisis. Een crisis is (hoe vervelend ook) altijd een unieke kans om dingen anders te doen. Het helpt om te laten zien hoe veel in onze dagelijkse werkelijkheid op geloof gebaseerd is. Veel daarvan is een vorm van afgoderij. Afgodendienaars – en dat zijn we als wereldbewoners in zekere zin allemaal – hebben geen veroordeling nodig. Ze zijn gebaat bij hoop. Uiteindelijk wil vrijwel niemand dat deze wereld kapotgaat. Wie is er niet gevoelig voor het argument dat we een erfenis hebben door te geven aan onze kinderen en kleinkinderen? Christenen zijn niet de uitvinders van de term 'duurzaamheid'. Ze zijn er ook lang niet altijd de beste ambassadeurs van. Ze hebben wel een bijzondere boodschap van een God die alles heeft gemaakt én die alles zal voltooiën. En God die zelf voorop gaat in de strijd tegen vluchtigheid, een snelle omlooptijd en tegen afvalbergen. Hij is er trots op dat Hij het werk van zijn handen niet laat varen. Hij vraagt van mensen om dat net zo min te doen als Hij. Natuurlijk zou het geweldig zijn als christenen door nieuwe gemeenschappen te stichten laten zien hoe een duurzame levensstijl eruitziet. Een aarzelend begin is er hier en daar. Maar laten we niet wachten totdat wij onszelf durven vertonen. Onze cultuur moet vandaag horen dat God ook de theokapitalistische wereld zo lief had dat Hij zijn enige Zoon gegeven heeft. Christelijke politici die dat ter harte nemen, zullen in hun persoonlijke leefomgeving en binnen hun eigen politieke arena (raad, staat of parlement) Gods duurzaamheid handen en voeten kunnen geven.

voorzien. Landbouw zal zich daarom in de omgeving van de grotere stedelijke agglomeraties van Noordwest-Europa moeten kunnen handhaven. Om dit doel te bereiken zouden de belastingtarieven voor biologische en meer extensieve landbouw kunnen worden verlaagd. Door internalisatie van de werkelijke (milieu-) kosten komen milieubelastende landbouw en veehouderij juist in hogere tarieven terecht.

- De omvang van de bevolking zou kleiner, niet groter moeten worden. Het financieel stimuleren van bevolkingstoename staat haaks op het streven naar duurzaamheid. Wanneer een deel van het huidige budget (3,4 miljard) besteed zou worden aan kinderopvang(toeslag) en aan belastingverlichting voor de laagste inkomens, dan kunnen nog steeds miljarden worden bespaard.
- Op het gebied van bestuur, regelgeving en geleverde diensten (producten) wordt de complexiteit sterk teruggebracht. De huidige regelgeving is al veel te gecompliceerd om effectief te zijn, veelal als gevolg van de omkering van maatschappelijke doelen en middelen. Sterke vereenvoudiging kan worden bereikt door het maken van politieke keuzen, met name op het gebied van milieu en economie.
- Externe kosten van schaarse kwaliteiten zoals milieu, energie en grondstoffen worden geïnternaliseerd. Tegelijkertijd wordt de belasting van niet schaarse kwaliteiten zoals arbeid verlaagd. Bij zo'n 'vergroening' wordt in beginsel uitgegaan van één uniform CO2-tarief voor het gebruik van fossiele brandstoffen. De hoge en uniforme CO2 –prijs zal een economische stimulans geven aan de omschakeling naar niet-fossiele, duurzame energie; jonge ondernemers kunnen eindelijk met duurzaamheid aan de gang.
- Het financiële systeem zal weer als middel ondergeschikt moeten worden aan de maatschappelijke doelstellingen. Veel financiële 'innovaties' zijn doelbewust gecompliceerd en maatschappelijk meer risicovol dan nuttig. Beurstransacties, voor zover al maatschappelijk relevant, kunnen worden belast omdat het hier gaat om de transactie van eigendom (aandelen). Dat wordt gerechtvaardigd door de enorme rekeningen die nu door het financiële systeem bij de gemeenschap zijn neergelegd en nu mede aanleiding geven tot drastische bezuinigingen.

- De principiële noodzaak om de financiële en de werkelijke wereld weer bij elkaar te brengen, legitimeert op het gebied van wonen de bepleite (geleidelijke) afschaffing van de hypotheekrenteaftrek, tegelijk met het eigen woning forfait. Door herstructurering van de Waarde Onroerende Zaak (WOZ) en de overdrachtbelasting kan de verhuismobiliteit worden verhoogd en de verkeersmobiliteit worden verlaagd.

Het is de ultieme rol van de democratie om vanuit verschillende opvattingen tot 'een min of meer gedeeld wereldbeeld te komen. In plaats van het polariseren en het uitvergroten van de verschillen, gaat het daarbij juist om het vinden van de samenhang. Vanuit alle waardeoriëntaties moet aan die samenhang worden bijgedragen. Door geen bijdrage te leveren wordt de ontwikkeling opnieuw eenzijdig en zijn de eerste stappen naar de volgende ontsporing alweer gezet. Een uitgesproken doelstelling maakt een betere en tijdige sturing mogelijk, waardoor het makkelijker wordt om te midden van de destabiliserende krachten het evenwicht te bewaren.

EEN NIEUW KABINET

Vanuit dit inzicht kunnen overigens bij de huidige kabinetformatie de nodige vraagtekens worden gezet. Meerderheidscoalities en zeker minderheidscoalities zijn niet meer tegen de huidige maatschappelijke situatie opgewassen. Zij zoeken niet naar het midden maar belichamen een uitgesproken eenzijdigheid en bedrijven noodzakelijkerwijze machtspolitiek. Terwijl juist het vertrekpunt voor regeringsbeleid het min of meer gedeelde mensen wereldbeeld zou moeten zijn, waarin bijna elke wereldbeschouwing en levensstijl zich gezien en erkend kan weten. De tegenstellingen in waardeopvattingen die onder de bevolking leven moeten links- of rechtsom overbrugd worden. Dat kan op straat, dat kan in de daartoe in het leven geroepen volksvertegenwoordiging of in het kabinet. Dat laatste verdient sterk de voorkeur en daarom zou zo'n kabinet een evenredige afspiegeling behoren te zijn van de Tweede Kamer zelf. Zo'n 'kamerbreed' kabinet zou een eind kunnen maken aan de slingerkoers die al eeuwenlang van de ene rampspoed tot de volgende leidt, en een ontwikkeling in gang kunnen zetten die eindelijk 'duurzaam' mag heten. ■

De ontmaskering van de droom van de markt

DOOR JAN WESTERT

Binnen de ChristenUnie leven voortdurend vragen over de sociaal-economische visie. De een verwacht het van de overheid, de ander wenst meer aandacht voor de positieve kanten van de arkt. De komende periode gaat het WI een stevige studie wijden aan deze thematiek. Op zoek naar onze politieke derde weg. In zijn 'De utopie van de vrije markt' heeft Hans Achterhuis al veel materiaal voor deze studie geleverd. Hij ontmaskert het neoliberale geloof in de vrije markt.

Wie kent hem niet: Hans Achterhuis. Ooit maakte hij furore met zijn *Markt van welzijn en geluk* (1979). De filosoof en theoloog behoort tot de grootste denkers van Nederland. Zijn laatste boek *De utopie van de vrije markt* (2010) is een scherpe analyse van de ideologie van de vrije markt. Hij baseert zijn analyse op *Atlas Shrugged*, de roman van de Amerikaanse filosofe Ayn Rand. Met haar ultrakapitalistische mensbeeld is deze joodse filosofe in Amerika zeer invloedrijk. Haar boek geldt in Amerika na de Bijbel als het belangrijkste boek van de afgelopen eeuw. Het gedachtegoed van Ayn Rand is een

blauwdruk voor het denken van Milton Friedman en zijn 'Chicago Boys'. Hun neoliberale denkbeelden deden opgeld in het Chili van Pinochet. En de neoliberale utopie van Rand vormt ook de inspiratiebron voor Alan Greenspan, tot 2006 de president van de Amerikaanse Federal Reserve Bank. Hij zat aan haar voeten. De politiek van deze bank raakt vrijwel ieder in de vrije wereld, zo heeft de kredietcrisis ons geleerd. Deze crisis vormde voor Achterhuis de beslissende aanleiding om de neoliberale utopie met haar verleidelijke en verwoestende kanten diepgaand te onderzoeken. Het werk van Achterhuis is uitermate boeiend, bovendien goed leesbaar, en geeft geweldig inzicht in belangrijke drijfveren en de ideologie van de neoliberale denkers. Sinds de val van de muur (1989) heeft dit denken de wind in de zeilen gehad. Er was een wereldwijde kredietcrisis voor nodig om de misstanden, ontstaan door dit denken, ook maar te kunnen corrigeren.

OERGEBOOD

De analyse van de grote kapitalistische utopie, *Atlas Shrugged*, hielp Achterhuis om het utopisch karakter van het neoliberalisme op het spoor te komen. Hij ontdekte dat veel van ons menselijk erfgoed en veel van de omheinde instituties die wij in de afgelopen eeuwen gecreëerd hebben, het verdienen om te worden verdedigd tegen 'de neoliberale tsunami'. De schaduwkanten van het utopisch geloof in de vrije markt liegen er niet om. Achterhuis wijst op het oergebod dat een menselijke samenleving mogelijk

'BANKIERS DEDEN 'HET WERK VAN GOD', ALDUS BLANKFEIN, TOPMAN VAN GOLDEN SACHS. HET IS GEBLEKEN WEL EEN ERG PARTICULIERE GOD TE ZIJN, MET GROTE SCHADE VOOR DE MAATSCHAPPIJ'

maakt. Het staat op de tweede tafel van de goddelijke geboden geschreven: 'Gij zult niet begeren'. In het neoliberale utopisch denken van Rand, Greenspan, Friedman en anderen wordt dit gebod ingewisseld voor de utopie van de begeerte (zie ook Rand, 1992, deel III, hoofdstuk 2). Het 'Gij zult niet begeren wat van een ander is' dient er toe om de noodzakelijke saamhorigheid en gemeenschappelijkheid niet verloren te laten gaan. In traditionele samenlevingen heeft dit gebod eeuwenlang gezorgd voor grenzen. De bankier van die samenleving werd beschermd tegen hebzucht en afgunst. In de moderne samenlevingen is het 'feder voor zich' richtinggevend. Moderne individuen zijn gericht op hun eigen belang. De moderne bankiers en moneymakers zijn daarvan voorbeelden. Begeerte gaat verder dan simpele hebzucht. Mensen bootsen de ander na in wat zij te begeren hebben (mimetische begeerte). Begeerte wordt in onze 'money make'-samenleving niet meer als ondeugd maar als een deugd gezien. "Los van de partner van de burens, kunnen we dankzij geld de dingen kopen die de burens hebben." Achterhuis toont aan, dat een snel moreel oordeel over de moderne samenleving niet helpt. Hij stelt voor om de moderne samenleving in samenhang met de veranderde marktorde te leren verstaan en dan te verbinden met nieuwe vormen van solidariteit.

MAKING MONEY

Achterhuis beschrijft in zijn boek de rol, de geschiedenis en het denken van de vrije markt. Die toont aan hoe het moderne neoliberale marktdenken weinig meer van doen heeft met de aloude traditionele markt. Op die markt speelden begrippen

als wederkerigheid en gemeenschappelijkheid een rol. De vrede van de markt werd gewaarborgd door rituelen en ceremonieën. De handel was ingebed in wederkerigheidsverhoudingen van mensen die elkaar kenden en die door gewoonte en recht, religie en moraal nauw met elkaar nauw met elkaar verbonden waren. Deze manier van denken past niet bij de neoliberale marktfilosofie. Die markt wordt beschouwd als een natuurlijk gegeven. Zij kan zich ongehinderd ontwikkelen. De vrije markt werd maatstaf voor de waarheid. In traditionele samenlevingen was wederkerigheid een verplichting, waaraan je je niet kon onttrekken. Met de komst van geld als ruilmiddel is dat wezenlijk veranderd. Door geld is de markteconomie uitgroeid van een eenvoudig ruilmiddel tot een zelfstandige grootheid. Geld maakt het moderne, vrije individu mogelijk. Geld maakt de productie van rijkdom mogelijk - anders dan door veroveringen. Geld verandert begeerte van een ondeugd in een deugd. Nog steeds is het niet goed om de rund van je buurman te begeren, maar door geld word je gestimuleerd om ook zo'n rund binnen je bereik te krijgen. Amerikanen hebben de essentie van deze moraal samengevat in een enkele uitdrukking: 'Making money'. Neoliberale denkers als Ayn Rand, Alan Greenspan en Milton Friedman hebben het utopisch geloof in de vrije markt gestimuleerd. Zij zijn bij uitstek voorgangers van de grote wijziging in het maatschappelijk klimaat die met de overwinning van het neoliberalisme gepaard ging. Friedman is tegen elke vorm van staatsingrijpen. Wanneer tijdens de Grote Depressie van de jaren dertig niet zou zijn ingegrepen zou het evenwicht vanzelf op de duur zijn hersteld. Ellende en ontredde zouden dan een tijdlang verdragen moeten worden, omdat er aan het eind verlossing zou gloren.

MAATGEVOEL ONTBREEKT

In de laatste hoofdstukken over wateroorlogen, de zorg en hebzucht en bonussen laat Achterhuis zien, dat het utopisch geloof van het neoliberalisme in de vrije markt correctie behoeft. Ik beperk mij tot het hoofdstuk over de bonussen. Eigenbelang is de meest rationele en gepaste manier van handelen geworden. Ivo Valkenburg constateerde in de *Volkscrant*: "Soms praat ik met groepen bankiers en blijkt iedereen eigenlijk te vinden dat ze dingen doen waar ze niet achter staan." De consumptie-maatschappij is gebaseerd op het aanmoedigen

Pamperen is niet christelijk-sociaal

van begeerte. Hebzucht geldt niet alleen voor topbankiers en topbestuurders. Nog geen tien jaar geleden was iedereen bezig met de jacht op het grote geld. De volkskapitalist ontstond: op de beurs of met het eigen huis. De financiële wereld met zijn gouden randen en bonuscultuur werd door iedereen begeerd. De bankier en de beurshandelaar werden nagebootst. De neoliberale samenleving heeft geen maat weten te houden. De financiële sector verschaftte voorbeelden die de toon aangaven. Consumenten en de hele samenleving danste met hen om het gouden kalf. De financiële crisis heeft ons geconfronteerd met de grenzen van de kapitalistische marktmaatschappij, opgebouwd rond begeerte, hebzucht en eigenbelang. Maat houden en zelfbeheersing zijn thema's die hoog op de maatschappelijke agenda thuishoren. Bankiers deden 'het werk van God', aldus Blankfein, topman van Golden Sachs. Het is gebleken wel een erg particuliere god te zijn, met grote schade voor de maatschappij. Achterhuis pleit daarom voor een sterk cultureel maatgevoel. Daarvoor is maatschappelijke druk en hard overheidsingrijpen nodig om de goede randvoorwaarden te kunnen scheppen.

NOCH MARKT, NOCH STAAT

Achterhuis heeft een overtuigende bijdrage geleverd aan het ontmaskeren van de neoliberale utopie. De schaduwkanten van dat denken tekenen zich steeds duidelijker af stelt hij in zijn epiloog; verschraling van menselijke relaties omdat de hele wereld tot een markt wordt gereduceerd, gewelddadige onteigening en ontworteling van grote groepen mensen, toenemende sociale ongelijkheid, uitsluiting van burgers die de concurrentiestrijd op de markt niet aan kunnen, afbraak van politieke macht van gemeenschappen, een paradoxale toename van toezicht en controle (296). De neoliberale globalisering heeft geresulteerd in minder groei en grotere sociale verschillen, aldus Robert Went.¹ De neoliberale geloofsovertuigingen zullen weer plaats moeten maken voor een grotere nadruk op maatschappelijke waarden als solidariteit, wederkerigheid en de gemeenschappelijkheid. Het goede leven van de mens speelt zich veelal af buiten de markt – maar ook buiten de staat! – in wederkerigheidsrelaties, in de oikos met mensen die ons het naaste staan, in de gemeenschappelijkheid met anderen om greep op ons leven te houden. Dat de markt voor onze moderne tijd een onmisbare on-

dersteuning oplevert, lijdt geen twijfel. Het is echter levensgevaarlijk om daar utopische verwachtingen aan te verbinden. Ik kan met de conclusie van Achterhuis instemmen dat we de markt niet aan banden hoeven te leggen – ze ligt in principe altijd aan banden. We moeten er voor waken dat we die banden niet voortdurend tot het uiterste oprekken. De banden moeten zichtbaar en voelbaar zijn willen we niet ten prooi vallen aan de utopie van de begeerte en het juiste maatgevoel behouden. Het voelbaar maken en aantrekken van banden kan niet aan de markt worden uitbesteed – maar ook niet aan de overheid. Dat kan alleen vanuit de civil society worden gedaan, door mensen zelf die hun verantwoordelijkheid nemen en zo nodig marktpartijen of de overheid tot de orde roepen. Achterhuis pleit voor een ethiek van de aristotelische deugden, als het gaat om zelfzorg en ethische reflectie op het eigen handelen.

CHRISTELIJK-SOCIAAL

Daar ga ik een eind in mee. Ik heb echter ook geen utopisch geloof in de civil society. In de praktijk heeft maatgevoel te maken met balans tussen markt, overheid en burgers. De onbesproken vraag die overblijft is uiteindelijk: geloof je in de goede mens, of in de mens die de neiging tot alle kwaad met zich meedraagt? De mens heeft in Jezus Christus een bron tot verlossing en behoud buiten zichzelf nodig. Daar ligt de kern van het verschil tussen het christelijk-sociale en een utopisch-neoliberale of een utopisch-socialistische mensvisie. Dat verschil in grondslag neemt voor mij echter niet weg, dat er voor de fundering en vormgeving van sociaal-economisch beleid veel in het gedachtegoed van Achterhuis is, dat verbindt. Het is de moeite waard om die derde weg - waar noch markt, noch staat overheerst, in het kader van de christelijk-sociale studie van de ChristenUnie grondig uit te werken. ■

EINDNOOT

¹ In: Hans Boot (red.), *De nieuwe functioneringswijze van het kapitalisme*, 2005, p.35-45.

Jan Westert is voorzitter van het WI van de ChristenUnie

DOOR JAN WESTERT

CDA-econoom Lans Bovenberg heeft bewondering voor de ChristenUnie, zo valt te lezen in *De balans van Bovenberg*. “De partij is een zegen voor de Nederlandse politiek. De consistente manier waarop deze partij op integere wijze politiek bedrijft, roept bij vriend en vijand bewondering op.” Maar Bovenberg is kritisch op de sociaal-economische visie van de ChristenUnie. Hij is optimistischer over de markt en verwacht wat minder van de overheid. “Ook overheidsbeleid is mensenwerk. De overheid is beperkt. En zeker in een complexe economie moet je dat niet overschatten.” Op sociaal-economisch terrein heeft Bovenberg een pessimistischer mensbeeld dan de ChristenUnie. “De ChristenUnie wil naar mijn smaak soms te lief zijn voor mensen. De veronderstelling is dat je daarbij kunt rekenen op de goede wil van mensen. Ik geef daar minder hoog van op.” De ChristenUnie verdisconteert de donkere kant van de mens onvoldoende. In het verlengde hiervan staat het optimisme over wat de overheid vermag. “Ik zie

de rol van de overheid meer als het voorkomen van de hel in plaats van het creëren van de hemel – om met minister Donner te spreken.” Lans Bovenberg gelooft in “harde liefde”. De ChristenUnie zou te veel pampere. Het gaat om betrokkenheid die helderheid biedt, als het gaat om deelname aan de samenleving. Hij trekt een parallel met Gods liefde voor mensen. God disciplineert ons. Wij hebben discipline nodig om te groeien en tot ons recht te komen.

De kritische noot van Bovenberg stemt tot nadenken. Overigens is Bovenberg niet van de ideologie van de vrije markt. “Wat mij betreft staat vast dat de markt niet goed kan functioneren zonder morele en culturele waarden. De kritische noten van Bovenberg onderstrepen de noodzaak van een funderende studie van het Wetenschappelijk Instituut naar de grondslagen van haar sociaal-economische visie. Tegen Bovenberg zou ik willen zeggen: Lans, het gaat om de balans. Noch markt, noch overheid! Christelijk-sociaal staat niet voor pampere. Tegelijk: die derde weg verdient bij de ChristenUnie wel een betere fundering. Daartoe is ook een diepere uitwerking van het begrip christelijk-sociaal nodig. Dat begrip begint bij het benadrukken van zelfstandig burgerschap, van burgers en hun verbanden. De aard van het barmhartigheidsbegrip, waar het in het christelijk-sociale om draait, verschilt van de sociaal-democratische uitwerking. Tjerk de Reus heeft een geweldig portret van de christen-econoom Bovenberg geschreven. De kritische noot van Bovenberg jegens de ChristenUnie verdient aandacht, bijvoorbeeld door een studie naar de grondslagen van haar sociaal-economische visie. ■

Dit doet hij met een breedheid van analyse die het praktisch onmogelijk maakt om het boek in al zijn aspecten te belichten. Een belangrijke draad die door het boek loopt is zijn kritiek op het sociale contract denken van John Rawls en zijn alternatief hiervoor, dat zich sterker richt op de concrete vergelijking en beoordeling van rechtvaardigheid zoals we die in de wereld zien.

PERFECTE INSTITUTIES

De meeste hedendaagse theoretici over rechtvaardigheid passen in de traditie van het sociaal contract, in navolging van de verlichtingdenkers Hobbes, Locke en Rousseau, en meer recent John Rawls. Binnen deze contractbenadering wordt de inrichting van de samenleving benaderd vanuit de fictie dat mensen ooit in een soort natuurstoestand van onbeperkte vrijheid leefden, maar uit eigenbelang een contract met elkaar hebben gesloten. Daarbij ligt de aandacht vooral of zelfs uitsluitend bij de vraag wat de perfecte sociale instituties zijn, oftewel wat de optimale inrichting van de maatschappij is. Sen noemt deze benadering 'transcendentiaal institutionalistisch'; transcendentiaal omdat uit wordt gegaan van een fictief sociaal contract en institutionalistisch vanwege de focus op ideale instituties. Zijn bezwaar hiertegen is dat een dergelijke theorie onvoldoende handvaten biedt voor het bestrijden van concrete onrechtvaardigheden in de complexe wereld. Hij kiest daarom voor een benadering die zich richt op realisatie-gerichte vergelijking, door zich vooral te richten op de mogelijkheid van het concreet vergelijken en evalueren van verschillende vormen van rechtvaardigheid, en zoekt daarbij aansluiting bij het denken van vooral Adam Smith, maar ook van Condorcet, Wollstonecraft, Bentham, Mills en Marx.

DE WERELD VAN RAWLS

Wat is rechtvaardigheid? Ieder nadenken hierover vraagt objectiviteit en een loskomen van de eigen private belangen en overtuigingen. Met dat doel stelt John Rawls (1921-2002) in zijn befaamde en invloedrijke werk *A Theory of Justice* een soort gedachte-experiment voor, waarbij rationele mensen zich in een hypothetische 'oorspronkelijke situatie' bevinden. Daarbij worden ze verondersteld geen weet te hebben van hun toekomstige positie in de maatschappij. Op deze manier stellen zij van achter een 'sluier van onwetendheid' de principes van een rechtvaardige samenleving op en vullen ze deze na-

der in met een 'sociaal contract'. Dit zorgt ervoor dat iedereen eerlijk wordt behandeld. De mensen die het contract afsluiten weten namelijk niet in welke positie ze terechtkomen en hebben er dus alle belang bij er voor te zorgen dat niemand onrecht wordt aangedaan. In de wereld van Rawls wordt unaniem gekozen voor twee principes, namelijk (1) dat iedereen recht heeft op dezelfde vrijheden en (2) dat sociale en economische ongelijkheid alleen is toegestaan als er sprake is van gelijke kansen én als de minst-bedeelden er in absolute zin niet op achteruitgaan. Uit deze principes volgt een volledige inrichting van de maatschappelijke instituties.

KRITIEK OP RAWLS

In zijn kritiek op de theorie van Rawls gaat Sen uit van Adam Smith, en dan niet zozeer gebaseerd op *The Wealth of Nations*, maar op *The theory of Moral Sentiments*. Ook Smith had zich de vraag gesteld

Wie heeft recht op de fluit?

AMARTYA SEN OVER DE IDEE VAN RECHTVAARDIGHEID

DOOR PIETER VAN WINDEN

Met welke filosofische bril moet je naar de maatschappij kijken om die daadwerkelijk rechtvaardiger te maken? Dat is de kernvraag van de Indiase econoom en politiek filosoof Amartya Sen in zijn recente boek *The Idea of Justice*.

hoe objectief en onpartijdig kan worden nagedacht over rechtvaardigheid. Hij doet dit echter niet door de Rawlsiaanse sluier van onwetendheid, maar middels een fictieve onpartijdige waarnemer. Vanuit dit perspectief komt Sen tot de volgende kritiek.

- Er is een veelvoud van onverenigbare en rationeel goed verdedigbare normen en waarden, waardoor in de 'oorspronkelijke positie' geen rationele consensus ontstaat over de leidende principes van een rechtvaardige maatschappij.
- In een maatschappij kunnen irrationele vooroordelen bestaan ('parochiale waarden') die losstaan van de belangen en positie van individuen binnen de maatschappij en die dus niet aan bod komen in de 'oorspronkelijke positie'.
- De benadering richt zich uitsluitend op perfecte instituties en gaat voorbij aan het bredere perspectief van sociale uitkomsten.
- Er wordt geen rekening gehouden met de moge-

lijkheid van irrationeel gedrag.

- Er wordt geen rekening gehouden met grensoverschrijdende effecten, omdat de analyse zich beperkt tot de natiestaat.

Het eerstgenoemde punt, namelijk dat rechtvaardigheid niet eenduidig gedefinieerd kan worden, is veruit het belangrijkste en meest fundamentele punt van kritiek op Rawls. Dat roept vervolgens uiteraard wel de vraag op of we überhaupt wel wat zinnigs kunnen zeggen over rechtvaardigheid. Welke criteria mogen we aanleggen om uitspraken te doen over rechtvaardigheid en wat we kunnen doen om onrechtvaardigheden te bestrijden? Onderstaand wordt eerst nader ingegaan op de 'niet reduceerbare complexiteit' van het rechtvaardigheidsbegrip. Vervolgens wordt behandeld wat er bij het accepteren van deze complexiteit nog mogelijk is.

‘SEN IS UITERST HOFFELIJK IN ZIJN ONENIGHEID MET ANDERE DENKERS. ZELFS ALS HIJ HELE SCHOLEN VAN SOCIAAL EN ECONOMISCH DENKEN NAAR DE PRULLENBAK VERWIJST’

ANNE, BOB EN CARLA

In de theorie van John Rawls worden mensen het onder de ‘sluier van onwetendheid’ met elkaar eens over principes van rechtvaardigheid en de instituties die nodig zijn om rechtvaardigheid te bevorderen. Dit levert een plaatje op van de ideale maatschappij, op basis waarvan bestaande maatschappijen kunnen worden beoordeeld. Maar is rechtvaardigheid wel zo’n eenduidig begrip? Sen gaat hier op in aan de hand van een mooie parabel. Hierin hebben drie kinderen ruzie over een fluit. Anne claimt dat zij hem mag hebben, omdat zij als enige fluit kan spelen. Bob zegt dat hij er recht op heeft, want hij is de armste en heeft het minste speelgoed. En Carla herinnert Anne en Bob eraan dat zij de fluit gemaakt heeft en dat hij dus van haar is. Alle claims zijn gebaseerd op een objectief en rationeel principe dat overeind te houden is in een redelijke discussie. Vanuit een utilistisch perspectief moet Anne de fluit hebben, omdat zij er op kan spelen en er dus het meeste nut aan ontleent. Vanuit het oogpunt van eerlijke verdeling heeft de arme Bob recht op een fluit. En zowel Marxisten als kapitalisten zouden onderschrijven dat Carla recht heeft op de vruchten van haar eigen arbeid. De vraag is dus niet objectief en eenduidig te beantwoorden wie de fluit zou moeten krijgen. Er is sprake van ‘niet reduceerbare complexiteit’.

IDEAAL EN WERKELIJKHEID

Sen’s weigering om rechtvaardigheid eenduidig te definiëren heeft vergaande consequenties. Want hoe kun je een oordeel vellen over rechtvaardigheid als je geen eenduidige criteria hebt voor deze

beoordeling? Sen betoogt echter dat de specificatie van een volledig rechtvaardige maatschappij geen voldoende en ook geen noodzakelijke voorwaarde is voor een vergelijking van de rechtvaardigheid van twee alternatieven. Ten eerste kunnen bestaande maatschappijen op vele dimensies afwijken van de ideale maatschappij, en blijft de vraag staan hoe je de afwijking van het ideaal op deze verschillende dimensies ten opzichte van elkaar moet wegen. Weegt een onsje minder gelijkheid zwaarder dan een onsje minder vrijheid? Ten tweede kunnen we de rechtvaardigheid van twee verschillende situaties, X en Y, met elkaar vergelijken zonder het ideaal Z te kennen. We kunnen bijvoorbeeld vaststellen dat de bergen in de Alpen hoger zijn dan die in de Ardennen, zonder te hoeven weten dat de Mount Everest de hoogste berg is.

VERSCHILLENDE PERSPECTIEVEN, GEDEELD OORDEEL

De definitie van een ideale maatschappij helpt dus maar beperkt bij het concreet vergelijken van twee alternatieven. De vraag blijft echter staan in hoeverre vergelijking dan wel mogelijk is. Sen wijst er hierbij op dat, ondanks de duurzame ambiguïteit we nog steeds in staat zijn duidelijke sociale falens te constateren, zoals chronische honger en toegang tot basale medische hulp. Verder wijst hij erop dat op veel terreinen een partiële consensus mogelijk is. Verschillende partijen kunnen vanuit hun verschillende invalshoeken verschillen over wat er moet gebeuren, maar op onderdelen kunnen ze het met elkaar eens zijn. Hierbij maakt Sen gebruik van de uitkomsten van de Social Choice theorie, die zich richt op de vraag hoe de uiteenlopende voorkeuren en waarden van mensen kunnen worden omgezet in collectieve beslissingen. Het gegeven dat mensen het deels of helemaal met elkaar eens kunnen worden vanuit verschillende invalshoeken illustreert Sen aan de hand van het voorbeeld van de inval van de VS in Irak in 2003. Deze beslissing kan met meerdere argumenten worden bekritiseerd; omdat er onvoldoende consensus was binnen de VN, omdat er onvoldoende informatie was over massavernietigingswapens in Irak, omdat de bevolking onjuist is geïnformeerd door de Amerikaanse overheid of omdat een inval de rust in het Midden-Oosten zou verstoren. Het bestaan van verschillende perspectieven op (on-)rechtvaardigheid heeft een gedeeld oordeel dus niet in de weg te staan.

BEPERKTHEID BBP ALS MAATSTAF

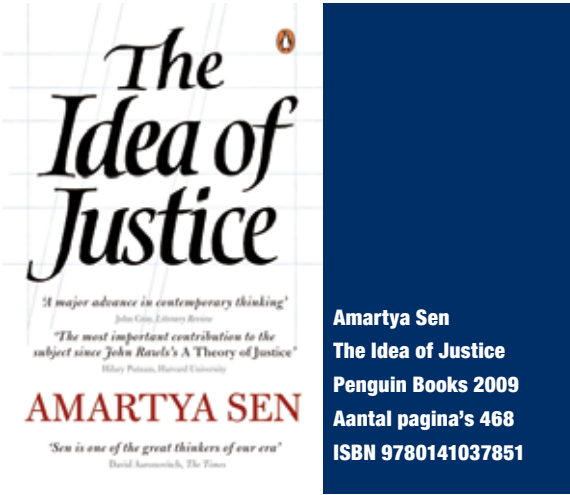
Het contrast tussen transcendentale en comparatieve theorieën is slechts één van de verhelderende en bruikbare onderscheidingen die Sen schetst in een lange analyse die soms traag verloopt en in herhaling vervalt, maar ook levendig is door scherpe inzichten en onderkoelde humor. Denkers van alle politieke kleuren zijn het er over eens dat rechtvaardigheid een vorm van gelijkheid impliceert. De vraag is gelijkheid van wat? Gaat het om gelijke rechten, een gelijk inkomen, gelijke kansen? Sen’s voorkeur lijkt uit te gaan naar gelijkheid van vrijheid, hoewel hij waarschuwt voor de ijdelheid van alle pogingen om alle mogelijke waarden te vertalen in één overkoepelende maat. Sen is uiterst hoffelijk in zijn onenigheid met andere denkers, zelfs als hij hele scholen van sociaal en economisch denken naar de prullenbak verwijst. Hij wijst het gebruik van het bruto binnenlandse product (BBP) af als een maatstaf van “het bevorderen van levenloze gebruiksvoorwerpen” en hij merkt op dat het gebruik van inkomen als vergelijkende maatstaf van welvaart gebrekkig is, omdat er verschillen bestaan in de mate waarin mensen geld om kunnen zetten in zaken die voor hen waardevol zijn. Hiermee sluit hij aan bij de door hem ontwikkelde capabelheden-aanpak (vrije vertaling van capability approach). Sen richt zich hierbij op de vraag in hoeverre mensen in staat zijn datgene wat zij belangrijk vinden daadwerkelijk te bereiken. Dat is dus breder dan benadering die zich richtten op het grootst mogelijke geluk of het hoogst mogelijke inkomen. Met ‘capabelheden’ doet Sen ook op de mogelijkheid een hoge leeftijd te bereiken, deel te nemen aan economische transacties en volwaardig te participeren in politieke activiteiten. Hierbij gaat het Sen niet primair om uitkomsten (concreet gedrag van mensen), maar om de effectieve mogelijkheden om te kiezen. Iemand kan op vele manieren beroofd worden van dergelijke ‘capabelheden’, bijvoorbeeld door onwetendheid, onderdrukking, ziekte, gebrek aan financiële middelen of een vals bewustzijn. Het is tot slot verfrissend dat Sen niet alleen refereert aan de Westerse traditie. Hij ontleent een belangrijke onderscheiding aan het Indiase denken en maakt korte metten met het vooroordeel dat democratie in zijn brede definitie een exclusief Westerse traditie is. In de kern van Sen’s argument ligt zijn insistentie op de rol van publieke redelijkheid in het vaststellen wat maatschappijen minder onrechtvaardig maakt.

Maar het zit in de natuur van het redeneren over rechtvaardigheid dat niet alle vragen beantwoord kunnen worden in theorie. Er zijn keuzes te maken tussen verschillende evaluaties van wat redelijk is. Verschillende en tegenstrijdige posities kunnen goed verdedigd worden. In plaats van dergelijke pluraliteit te verwerpen of te reduceren, moeten we er juist gebruik van maken voor een theorie over rechtvaardigheid die de verschillende inzichten kan absorberen. Hierbij moet parochialisme voorkomen worden en moeten wereldwijde problemen geadresseerd kunnen worden.

AL TE REDELIJK?

De grote meerwaarde van Sen is dat hij abstracte en sterk gestileerde theorieën over rechtvaardigheid confronteert met de complexiteit van de werkelijkheid. Hij levert daarmee een denkkader af dat blikvernuwing door theoretische oogkleppen voorkomt. Dit komt wel met een rekening. Zijn theorie is zo veelomvattend en zo open dat bijna alles inpasbaar is. En hoe minder een theorie uitsluit, hoe meer werk wordt overgelaten aan het post-theoretische, praktische denken. Sen voorziet echter in genoeg briljante voorbeelden van de vruchtbaarheid van zijn denkwijze om het geheel in balans te houden. Een tweede en meer fundamenteel kritiekpunt is dat Sen uitgaat van een te rationele en optimistische mens- en maatschappijvisie. Zijn vooronderstelling lijkt vaak dat mensen bereid zijn om hun eigen waarden aan een kritisch onderzoek te onderwerpen, waardoor alleen die waarden blijven bestaan die voldoende objectief zijn om in een open en geïnformeerd debat te kunnen overleven. Vervolgens lijkt Sen er van uit te gaan dat mensen in een maatschappij in hoge mate bereid en in staat zijn hun verschillende waardepatronen te vertalen in maatschappelijke keuzes. In de praktijk is een dergelijke redelijkheid soms ver te zoeken. Sen is zich bewust van deze kritiek, maar wijzigt zijn uitgangspunten niet. Hij kiest daarmee voor een boodschap van hoop en goede wil. In de woorden van Sen: “De scepsis over het bereik van de rede mag nooit een excuus zijn voor het gebruik van de rede in het streven naar rechtvaardigheid”. ■

Pieter van Winden is econoom en werkzaam bij met ministerie van Financiën. Dit stuk is geschreven op persoonlijke titel.

De groene paus

DUURZAAMHEID IN DE
KATHOLIEK SOCIALE TRADITIE

DOOR RICHARD STEENVOORDE

De groene paus. Van alle bijnamen die je voor een paus kunt bedenken is deze toch wel de meest curieuze. En toch heeft paus Benedictus XVI deze bijnaam gekregen vanwege zijn inzet voor milieu en duurzame ontwikkeling. Vanaf het begin van zijn pontificaat heeft hij de zorg van de kerk voor een duurzame omgang met het milieu tot één van zijn kernpunten gemaakt in de sociale verkondiging van de kerk.

Sommige commentatoren interpreteerden het feit dat de paus tijdens liturgische vieringen vaak een groen gewaad aan had als een duidelijk teken voor de gelovigen dat het de paus menens was op het terrein van duurzaamheid. Dat groen in de liturgie een standaardkleur is voor gewaden was hun scherpe blik tot dan toe blijkbaar ontgaan. Maar toch, het expliciete commitment van de rooms-katholieke kerk aan duurzame ontwikkeling is wel degelijk iets recents, hoewel er in de liturgie en diverse spirituele stromingen al kiemen aanwezig waren.

KATHOLIEK SOCIAAL DENKEN

Het sociale spreken van de kerk kent haar oor-

sprong in twee op elkaar in werkende bewegingen. Aan de ene kant zijn er de concrete initiatieven van gelovigen op het terrein van armoedebestrijding en milieubescherming. Aan de andere kant is er het officiële spreken van de kerk, door paus en bisschoppen, over deze betrokkenheid, dit heet de katholieke sociale leer. De discussie in de interactie tussen de leer en de initiatieven in de praktijk heet het katholiek sociaal denken. Deze dynamiek is te herkennen door de hele kerkgeschiedenis heen, maar kreeg een eigen gezicht in 1891 toen paus Leo XIII (1878-1903) een aparte encycliek, *Rerum Novarum*, wijdde aan de Sociale Kwestie. Vanaf dat moment ontwikkelde zich in de katholieke wereld een geheel eigen traditie van kerkelijk spreken en concreet handelen in de wereld. De doorlopende lijn wordt gevormd door een reeks sociale encyclieken van 1891 tot nu. Voor de goede orde, een encycliek, een pauselijke rondzendbrief, is geen onfeilbaar leerstuk, maar een leerstellig document. Ze zijn niet alleen voor intern gebruik. Sociale encyclieken worden sinds de jaren zestig van de vorige eeuw ook gericht aan 'alle mensen van goede wil'.

MILIEUBEHEER OP DE KERKELIJKE AGENDA

De eerste grote doorbraak van de milieuproblematiek in het denken van de kerk kwam in 1990 toen paus Johannes Paulus II er in het kader van de Vredeszondag een afzonderlijke brief aan wijdde. Terwijl de wereld nog in de euforie verkeerde over de val van de muur en de vermeende overwinning

‘ER IS EEN NIEUWE LEEFWIJZE NODIG WAARIN HET ZOEKEN NAAR HET WARE, HET SCHONE EN HET GOEDE EN DE GEMEENSCHAP MET ANDERE MENSEN DE ELEMENTEN ZIJN VOOR EEN GEZAMENLIJKE GROEI, DIE DE KEUZEN BEPALEN WAT BETREFT CONSUMPTIE, SPAREN EN INVESTERINGEN’

van het kapitalistisch systeem op het communis-tisch systeem wees de paus erop dat de wereldvrede niet gegarandeerd kon worden als de wereld de milieuproblematiek niet serieus oppakte en haar collectieve verantwoordelijkheid nam je-gens de armen en de toekomstige generaties. In de daaropvolgende jaren kwam paus Johannes Paulus regelmatig op dit thema terug. Hierdoor voegde hij een nieuwe dimensie toe aan de sociale leer van de kerk, wat tot uitdrukking kwam in 2004 toen het onderwerp in het *Compendium van de Sociale leer* een apart hoofdstuk kreeg toegewezen.

PAUS BENEDICTUS XVI: ENCYCLIEK CARITAS IN VERITATE (2009)

Paus Benedictus XVI is op de lijn van paus Johan-nes Paulus II verder gegaan en heeft het com-mitment van de kerk aan duurzame ontwikkeling willen versterken. Dat komt vooral naar voren in zijn derde encycliek, *Caritas in Veritate* over de integrale ontwikkeling van de mens in liefde en waarheid uit 2009. In deze encycliek is een apart hoofdstuk te vinden waarin de duurzame omgang met het milieu ter sprake komt binnen een bredere discussie over de ontwikkeling van de volken en de rol van ontwik-kelingsorganisaties en ondernemingen. Uitgangs-punt van het hoofdstuk is de constatering van Paus Paulus VI in 1967 dat de feitelijke solidariteit van alle mensen niet alleen voordelen met zich meebrengt maar ons ook verplichtingen oplegt. Veel mensen, zo stelt Benedictus XVI vast, matigen zich tegen-woordig aan dat ze aan niemand wat verschuldigd zijn, behalve aan zichzelf. Terwijl mensen aan de ene kant aanspraak maken op vermeende rechten, worden aan de andere kant de elementaire grond-rechten van een groot deel van de mensheid ont-kend en geschonden. Deze overdrijving van rechten mondt uit in een verzuim van plichten, bijvoorbeeld van de plicht tot de bescherming van het milieu.

MILIEU ALS GAVE EN OPDRACHT AAN DE MENS

Het milieu is een gave van God aan alle mensen. De paus citeert met instemming Heraclites van Efeze (ca. 535-475 v.Chr.) als hij opmerkt dat de natuur ons niet ter beschikking staat als “een hoop toevallig verstrooid afval”. Naast onze verantwoor-delijkheid jegens God, over wie de natuur tot ons spreekt (vgl. Rom. 1,20), komt onze omgang met de natuur tegelijkertijd met een verantwoordelijkheid jegens de armen, de toekomstige generaties en

de gehele mensheid. De natuur is niet belangrijker dan de mens want dan belanden we in een nieuw heidendom of pantheïsme. Maar de natuur kan ook niet gereduceerd worden tot zuiver technische reeksen gegevens omdat deze leiden tot een res-pectloos behandelen van de natuur door mensen.

De encycliek zet zich vervolgens af tegen landen die overal ter wereld niet-hernieuwbare energie-bronnen opkopen ten nadele van de arme landen. De paus pleit voor een wereldwijde herverdeling van de energiereserves. Daarnaast stelt hij dat technologisch geavanceerde landen hun ener-gieverbruik kunnen en moeten verminderen en het onderzoek naar alternatieve energiebronnen bespoedigen. Misschien wel de grootste economi-sche opgave in crisistijd is het efficiënte gebruik van de hulpbronnen, waarbij de paus de kanttekening plaatst dat het begrip efficiëntie niet waardeneu-traal is. Er is een nieuwe leefwijze nodig waarin het zoeken naar het ware, het schone en het goede en de gemeenschap met andere mensen de elementen zijn voor een gezamenlijke groei, die de keuzen bepalen wat betreft consumptie, sparen en investeringen. Iedere beschadiging van burger-lijke solidariteit en vriendschap schaadt het milieu zoals anderzijds milieuschade ontevredenheid in de maatschappelijke betrekkingen veroorzaakt. Voor dat laatste hoeven we vandaag alleen maar naar de beelden uit de vissersdorpjes in de Amerikaanse kuststaten te kijken waar de sociale infrastructuur desintegreert als gevolg van de olieramp met het boorplatform van BP in de golf van Mexico.

Aan het eind van het hoofdstuk werkt de paus zijn ideeën over de samenhang verder uit. Hij stelt dat er een samenhang is tussen respect voor de menselijke ecologie en de ecologie van het milieu. Het boek van de natuur is één en ondeelbaar, wat betreft milieu, maar ook wat betreft het leven en het terrein van seksualiteit, huwelijk, gezin, sociale betrekkingen, kortom de integrale ontwikkeling van de mens. Onze plichten ten opzichte van het milieu zijn verbonden met de plichten die wij tegenover de mens op zich en met anderen hebben. Duur-zaamheid als gave en opdracht aan de kerk. In *Caritas in Veritate* stelt paus Benedictus dat de kerk verantwoordelijkheid draagt voor de schepping en die verantwoordelijkheid ook in het openbaar moet kenbaar maken. In deze laatste paragraaf wil ik

ingaan op een aantal concrete voorbeelden hoe de kerk dat doet op het terrein van liturgie, spiritualiteit en profetisch spreken.

1 LITURGIE

De kerkvader en bisschop Ambrosius van Milaan (339-397) schreef in zijn commentaar op het evan-gelie volgens Lukas het volgende: “Als Gods voor-zienigheid ons voorziet van een niet falende stroom van voedsel en vogels in de lucht die niet maaïen en niet zaaien, dan moeten we ons realiseren dat de reden waarom mensen te kort hebben, ligt in de menselijke hebzucht. De vruchten van de aarde werden gegeven om eenieder te voeden zonder on-derscheid, en niemand kan zich laten voorstaan op een voorrecht. Sterker nog, we zijn het gevoel kwijt voor de gemeenschap van goederen, omdat we deze goederen al snel willen beschouwen als privé-bezit.”¹ In de katholieke sociale leer is privébezit een belangrijk element, maar wordt het tegelijkertijd wel gekoppeld aan de universele bestemming van de goederen voor het ‘common good’ van de mensheid. Deze voorzienigheid en afhankelijkheid van God is terug te vinden in de liturgie. Het idee dat ons de vruchten van de aarde gegeven zijn, maar dat we ze ook weer teruggeven aan God komt in de liturgie het sterkst tot uitdrukking in de aanvang van het vieren van de eucharistie als de priester de pateen met brood opheft en zegt.

“Gezegend zijt Gij God, Heer van al wat leeft. Uit uw milde hand hebben wij het brood ontvangen. Aan u dragen wij op de vrucht van de aarde, het werk van onze handen. Maak het voor ons tot brood van eeuwig leven.”

Een soortgelijke formulering treffen we ook aan tijdens de opheffing van de kelk met wijn en water. De duurzame dimensie klinkt ook door in de

voorschriften die betrekking hebben op het soort brood en het soort wijn dat gebruikt wordt voor het vieren van de eucharistie. Het gaat om pure producten zonder kunstmatige toevoegingen. Het brood moet van tarwe zijn en ongedesemd en de wijn moet komen van de vrucht van de wijnstok (vgl. Luc. 22, 18), natuurlijk en zuiver, dat wil zeggen niet met vreemde elementen vermengd.² Soortge-lijke vereisten treffen we ook aan met betrekking tot de olie die voor de zalving bij de sacramenten van het doopsel, het vormsel en de ziekenzalving wordt gebruikt.

2 SPIRITUALITEIT

In een aantal stromingen van christelijke, katholieke, spiritualiteit komt de zorg om de omgang met de schepping extra naar voren. We vinden er al sporen van in de kloosterregel van de heilige Benedictus van Nursia (480-547). Met name Wil Derkse heeft in zijn commentaren op deze regel gewezen op het duurzame karakter van de regel, zowel in het intermenselijke verkeer als in de omgang met de hulpbronnen.³ Ook de franciscaanse spiritualiteit heeft altijd een bijzondere zorg gehad voor de na-tuur. Niet voor niets riep paus Johannes Paulus II in 1979 sint Franciscus uit tot de beschermheilige van natuur en milieubeschermers. In een breder, oecu-menisch perspectief, is noemenswaardig de ‘eco-congregation’ beweging in de Church of England, waarbij lokale parochies en gemeenten streven naar een duurzaam en ecologisch beheer van aan de kerk toebehorende gebouwen en landerijen.

3 PROFETISCH SPREKEN EN HANDELEN

Ik begon met de vaststelling dat zo rond 2008 paus Benedictus XVI de bijnaam kreeg van ‘de groene paus’. Dit roept natuurlijk de vraag op of het Vaticaan ook zelf stappen onderneemt voor een duurzame omgang met energiebronnen. In 2008 voorzag het bedrijf Solarworld het dak van de grote audiëntiezaal van zonnepanelen. In 2010 werd be-kendgemaakt dat Vaticaanstad op een stuk eigen grond buiten Rome een grote zonne-energiecentra-le wil gaan bouwen die genoeg stroom kan leveren voor 40 duizend mensen. Deze centrale moet 91 duizend ton CO2 per jaar besparen.⁴

In 2008 was er ook enige rumoer toen een aantal kardinalen voorstelde om ter illustratie aan de zeven hoofdzonden een lijstje toe te voegen van de zeven

SAMENVATTING

- De huidige paus zet zich sterk in voor duurzaamheid
- Dat blijkt onder meer uit *Caritas in Veritate*
- Een integrale verandering van perspectief is nodig

Mr. Dr. Richard Steenvoorde is jurist ad extra voor de Nederlandse Bisschoppenconferentie en visiting fellow van Blackfriars Hall, Universiteit van Oxford.

sociale zonden van onze tijd. Op plaats nummer vier stond het misbruik van de natuur.

Opmerkelijk is dat de Nederlandse bisschoppen deze thematiek al vrij vroeg in het vizier hadden. De vastenbrief aan de katholieken van Nederland uit 1973 sprak al over een noodzakelijke versobering van onze leefwijze omwille van de dreigende uitputting van de natuurlijke hulpbronnen en de solidariteit met de allerarmsten in de wereld. Daarna keert het thema regelmatig terug in diverse bisschoppelijke publicaties al is het nooit als onderwerp zelf uitgangspunt geweest van een bisschoppelijk

schrijven. Wel vormde het een apart hoofdstuk in de handreiking ter gelegenheid van de Europese verkiezingen die de Nederlandse bisschoppenconferentie in 2009 uitbracht.

CONCLUSIE

De opdracht tot een duurzaam gebruik van de natuur en haar hulpbronnen is een vast onderdeel geworden in de katholieke sociale traditie. Het biedt ook volop de kans en de mogelijkheden om dit oecumenisch verder te dragen zoals bijvoorbeeld eerder gebeurde in het kader van het Conciliair Proces. Ondertussen zijn veel christenen zich bewust van nut en noodzaak van een duurzame levenswijze. De uitdaging ligt hem er nu vooral in hoe dit concreet handen en voeten te geven zonder te vervallen in enerzijds een gemakkelijk moralisme of anderzijds het afkopen van een knagend geweten over een voorgenomen vliegreis met een seculiere aflat die belooft dat er ergens een boom geplant zal worden ter compensatie van ons gedrag. De boodschap van paus Benedictus is dat de opdracht tot duurzaamheid vraagt om een integrale verandering van ons perspectief. Geconfronteerd met de enorme hoeveelheid werk die gedaan moet worden, worden wij in het geloof aan Gods aanwezigheid overeind gehouden, samen met degenen die zich in Zijn Naam aaneensluiten en werken voor gerechtigheid:

"Gods liefde roept ons op om uit te stijgen boven alles wat begrensd en tijdelijk is; zij geeft ons moed om verder te werken, op zoek naar het goede voor allen, ook als dat niet onmiddellijk te verwezenlijken is, ook als dat wat wij kunnen verwezenlijken – wij en de politieke autoriteiten en de economische deskundigen – altijd minder is dan datgene waarnaar wij streven." (Civ 78). ■

EINDNOOT

- ¹ Aangehaald in *"The call of creation"* 2002, p.3.
- ² *Altaarmissaal*, hoofdstuk VI, nr. 282 en 284.
- ³ W. Derkse, *Een leefregel voor beginners. Benedictijnse spiritualiteit voor het dagelijkse leven*. Tielt: Lannoo (2000). Meer specifiek over duurzaamheid: W. Derkse, religion and sustainable development. A concise review from a Christian perspective, *Disciplinary reviews, Dutch Network for Sustainable Higher Education* (DHO), (2007).
- ⁴ www.nu.nl, geraadpleegd op 12 juli 2010

Tien jaar WI

Dit najaar heeft het Wetenschappelijk Instituut wat te vieren: we bestaan 10 jaar. Als donateur zult u dat zeker merken. Ter gelegenheid van het jubileum komt er een serie van drie boeken. Elk boek behandelt één van de kernwaarden van de Christen-Unie: Dienstbaarheid, Vrijheid en Duurzaamheid.

In oktober verschijnt een bundel over vrijheid met bijdragen van verschillende auteurs. De boeken over dienstbaarheid en duurzaamheid verschijnen later in het najaar. Houd uw brievenbus in de gaten! Over een van de kernwaarden organiseren we een congres. Zie hieronder.

CONGRES WI VRIJHEID ONDER DRUK

ZATERDAG 9 OKTOBER 2010 | STADSCAFE AMERSFOORT
OCHTEND POPULISME SPREKERS: PROF. DR. KEES SCHUYT (RAAD VAN STATE), DR. KOERT VAN BEKKUM (ND)
MIDDAG SECULARISME SPREKERS: DR. JAN VAN DER STOEP (CHE), SOPHIE VAN BIJSTERVELD (UVT) +
BOEKOVERHANDIGING AAN ANDRÉ ROUVOET

VOOR MEER INFORMATIE ZIE WI.CHRISTENUNIE.NL/CONGRESVRIJHEID

Christelijke toekomstverwachting van de jeugdzorg...

DOOR BERT WIENEN

Wat is er aan de hand in 'jeugdzorg Nederland'? Niemand kan zijn ontgaan dat er over jeugd en dan voornamelijk over 'probleemjeugd' veel wordt geschreven en gesproken. De ene keer zijn de loverboys in het nieuws, de andere keer is er discussie over de scheiding van civiel- en strafrechtelijk geplaatste jongeren in jeugdgevangenissen; dan weer gaat het over opvoedcampussen en dan weer is er discussie over preventie: iedereen een opvoedcursus.

Ondertussen, zo is de gangbare constatering, blijven de wachtlijsten groeien. Op het moment van schrijven van dit essay was André Rouvoet (nog) Minister van Jeugd en Gezin. Het is niet duidelijk hoe een volgend kabinet eruit zal zien en dus ook niet of er dan nog sprake is van een Ministerie van Jeugd en Gezin. Nu de regeerperiode van de ChristenUnie erop zit, is het wellicht goed om nog eens kritisch te kijken naar de inzet van christelijke politiek rond het thema Jeugd en Gezin. Wat zou vanuit christelijke optiek nu een goede inzet zijn rond dit belangrijke thema? Hierbij doel ik niet alleen op landelijke politiek, maar ook op de plaatselijke politiek. Mijn conclusie zal zijn dat we naar een bescheidener inzet zouden moeten streven.

WANNEER HULPVERLENING?

Moffitt et al¹ hebben meta-onderzoek gedaan naar probleemgedrag bij kinderen. Zij constateren drie soorten probleemgedrag, namelijk voorbijgaand-, voortdurend- en laatstartend probleemgedrag (figuur 1). Tien procent van de kinderen vertoont voortdurend probleemgedrag waarbij de stijging van de curve is op te merken op ongeveer éénjarige leeftijd. Van de kinderen vertoont 26% laatstartend probleemgedrag dat zich openbaart (curve gaat omhoog) rond de achtjarige leeftijd. Tenslotte onderscheiden Moffitt et al het voorbijgaand probleemgedrag, waarbij een stijging van de curve is gelokaliseerd rond nuljarige leeftijd. Je zou aannemen dat, wanneer je probleemgedrag wilt voorkomen, je zo snel mogelijk ingrijpt wanneer de eerste symptomen zich voordoen. Bij hulpverleningsinterventies rond deze leeftijden (nul, één en acht) gaat het niet om 'heropvoedingskampen', jeugdgevangenissen, loverboys, overlastgevende jongeren op straat of opvangplekken. In deze doelgroep gaat het om een

hele andere aanpak. Hoe kan het toch zijn dat de discussies dan altijd nog gaan over heropvoedingskampen, jeugdgevangenissen en overlast op straat, terwijl uit onderzoek blijkt dat hulpverlening zou moeten starten in de vroege kinderleeftijd? En hoe kan het toch dat dit soort hulpverlening af wordt gedaan als preventie? Waarom discussiëren we niet over de kraan, maar over de dweil? Als we weten dat hulpverlening in de vroege kinderleeftijd én veel goedkoper is én veel effectiever én ook een veel groter beroep doet op de inzet van de ouders bij de opvoeding, waarom spreken we dan nog zoveel over hulpverlening die zich richt op puberende probleemjongeren? Waarom gaat nog steeds ongeveer de helft van het geld naar dit soort interventies (behandelplekken, jeugdgevangenissen)?

WACHTLIJSTEN?

Als tweede voorbeeld zou ik graag de discussie over de wachtlijsten naar voren willen brengen. Grote woorden worden er gesproken over deze wachtlijsten. Ik herinner me krantenkoppen over een daadkrachtige Rouvoet in de aanpak van de wachtlijsten². Miljoenen worden geïnvesteerd om wachtlijsten weg te werken. Tenminste, zo lijkt het. Ik durf de stelling wel in te nemen dat hoe meer geld er te verdelen is in de jeugdzorg, hoe meer wachtlijsten er zullen ontstaan. Immers, om voor

SAMENVATTING

- Bij christelijke politiek hoort een bescheiden inzet t.a.v. jeugdbeleid
- De overheid moet minder snel verantwoordelijkheden van ouders overnemen
- Nastreven van correctieve gerechtigheid moet centraal staan.

‘OP HET MOMENT DAT DE OVERHEID ZICH REGULIER GAAT BEMOEIEN MET DE OPVOEDING VAN KINDEREN, BIJVOORBEELD DOOR DE VERPLICHTE OPVOEDINGSCURSUSSEN, WORDT HET GEZIN ALS SAMENLEVINGSVORM GEDEGRADEERD’

financiën in aanmerking te komen moet je als organisatie toch tenminste beschikken over een wachtlijst. Waarom wordt er niet gediscussieerd over het aantal behandelde kinderen en de effectiviteit van de behandeling? En waarom wordt het geld niet verdeeld onder effectief opererende organisaties die én veel kinderen behandelen én ook de cliënttevredenheid meten? Je zou zelfs kunnen nadenken over een financieringsdrempel: elk jaar krijgen de 10% best presterende jeugdzorgorganisaties er geld bij voor doorontwikkeling/innovatie en krijgen de 10% minst presterende organisaties minder geld. Organisaties met visie en innovatief vermogen en met middelen die de effectiviteit van de zorg meten, hoeven in Nederland (als we kijken naar het beschikbare budget) geen wachtlijst te hebben³. De snelheid waarmee er door politiek vaak gegrepen wordt naar het middel van ‘nog meer geld’ mag wat mij betreft wel wat minder. Meer geld om slecht te presteren in plaats van een opdracht om te leren van organisaties zonder wachtlijsten, om innovatief te zijn en om te meten welke hulpverlening werkt. De discussie over wachtlijsten en de daaraan gekoppelde financiën heeft een effect op het functioneren van jeugdzorgorganisaties waarvan politici en bestuurders zich weinig bewust zijn. In het huidige politieke klimaat is het voordelig om een wachtlijst te hebben, omdat je dan verzekerd bent van politieke aandacht en dus van financiële middelen.

DE INZET VAN CHRISTELIJKE POLITIEK RONDOM HET THEMA JEUGD EN GEZIN

De twee voorbeelden tonen aan dat er hier en daar nogal wat schort aan de beeldvorming rond Jeugd en Gezin. De praktijk laat vaak zien dat we met de huidige inzet van christelijke politiek in de knoei komen met goede bedoelingen enerzijds en het beginsel van de soevereiniteit van de (gezins) kring anderzijds. Dit laatste beginsel houdt in dat het gezin als een relatief zelfstandige vorm van gemeenschappelijk leven wordt gezien. Dit neo-calvinistische standpunt vormt één van de vaak gehanteerde uitgangspunten van de benadering van het thema jeugd en gezin van de ChristenUnie. Maar dit is niet zonder problemen. De moeilijkheid bij het consequent hanteren van dit uitgangspunt komen we bijvoorbeeld tegen in de roep om meer verplichte opvoedingscursussen, vaak vanuit ChristenUnie-hoek. Hierbij wordt vaak gewezen op het Zweedse model waarbij alle ouders met opvoedingsondersteuning te maken krijgen. Met De Bruijne⁴ constateer ik dat dit zich maar moeilijk verhoudt tot de soevereiniteit in eigen kring. Immers, op het moment dat je dit doet grijp je in in de eigen verantwoordelijkheid van de kring van het gezin. Op zich is deze ingreep nog wel te verdedigen op basis van het beginsel van soevereiniteit in eigen (gezins)kring, bijvoorbeeld door erop te wijzen dat elk individu ook een kring op zichzelf is. Echter, op het moment dat de overheid zich regulier gaat bemoeien met

de opvoeding van kinderen, bijvoorbeeld door de verplichte opvoedingscursussen, wordt het gezin als samenlevingsvorm gedegradeerd. De overheid neemt dan immers de verantwoordelijkheid voor de opvoeding in de hand. De vraag is waardoor het ingrijpen in het gezin, door de verplichte cursus, dan nog gerechtvaardigd wordt. In ieder geval niet meer door het recht, maar door de gewoonte of de goede bedoeling (‘evenwichtig’ of ‘gezond’ opgroeien). Rouvoet⁵ gaf m.i. bijvoorbeeld terecht aan dat ingrijpen in een kring alleen kan als de rechten van het kind worden overschreden. Paas⁶ wijst erop dat de overheid geen opvoeder kan zijn. Wanneer liefde en goede bedoelingen de rechtvaardiging gaan worden voor overheidsoptreden is het einde zoek.

De Bruijne⁷ wijst op nog een ander probleem. De gezinsnota die onder regie van Minister Rouvoet is geschreven is getiteld ‘Alle kansen voor alle kinderen’. Dit soort titels komen vaker voor en worden niet alleen door christenpolitici gebezigd. In Assen is de titel van een notitie over het Centrum van Jeugd en Gezin ‘Geen gezin tussen wal en schip’⁸ en in meer gemeenten zullen dergelijke titels en loffelijke voornemens worden gehanteerd. De Bruijne: “hoe sympathiek dat doel ook is, de politiek springt ermee over haar eigen schaduw heen”⁹. Dergelijke titels doen voorkomen dat dit perspectief, dat past bij het komende Koninkrijk, haalbaar is in deze wereld. Dat lijkt mij onterecht. Kortom, de huidige inzet van politiek richt zich ten eerste te vaak op het overnemen van verantwoordelijkheden van ouders door de overheid (op basis van goede bedoelingen) en ten tweede jaagt christelijke politiek vaak hogere doelen na dan de doelen die haalbaar zijn in deze wereld.

UITGANGSPUNTEN VAN INZET VAN CHRISTELIJKE POLITIEK

Wat zou dan wel de inzet van christelijke politiek moeten zijn? Hierbij raken we de vraag wat het doel is van de christelijke politiek. Laten we hiervoor teruggaan naar het volk Israël in 1 Samuël 8. Het volk wilde een koning. God stemt hiermee maar schoorvoetend in, vers 7: ‘ze verwerpen juist mij als hun koning’. De Britse politiek theoloog O’Donovan¹⁰ stelt mede aan de hand van deze passage dat alle aardse politiek ondergeschikt is aan -en op gespannen voet staat met- de Hemelse Koning. De politiek hoort bij de geschiedenis van de gevallen wereld en niet bij het Koninkrijk dat komt. Dan zal Christus

namelijk zichtbaar regeren. O’Donovan¹¹ meent dan ook dat (de aardse vorm van) politiek tijdelijk is. Christus gebruikt de aardse politiek als instrument totdat Hij met Zijn rechtzettend oordeel alles goed zal maken. “Via aardse politiek toomt Hij op weg naar dat moment het kwaad nog in en bewaart Hij steeds weer een voorlopige gerechtigheid. Hogere idealen moet de aardse politiek niet koesteren.”¹²

De gerechtigheid waarover hier wordt gesproken wijkt af van de publieke gerechtigheid die binnen de ChristenUnie centraal staat. Augustinus zegt hierover dat de volle reikwijdte van het Bijbelse begrip gerechtigheid niet met politieke middelen kan worden gerealiseerd en dat christenen een nieuwe hemel en een nieuwe aarde verwachten waarop gerechtigheid woont¹³. Aan de hand van dit uitgangspunt redeneert Paas¹⁴ voort op basis van Augustinus: “de beste aardse staten kunnen hoogstens een analogie of spiegeling van de ware gerechtigheid bewerken”¹⁵. Christelijke politiek zou hierop dan ook continue moeten wijzen. De ware gerechtigheid ligt buiten het bereik van de aardse politiek. ‘Alle kansen voor alle kinderen’ is Koninkrijkspraak, hoe nobel dit streven op zich ook is. Overheidsactie kan niet gebaseerd worden op basis van alleen ‘goede dingen doen’ of ‘goede bedoelingen’. Overheidsactie moet worden gelegitimeerd door rechtshandelingen¹⁶ en het ‘rechtzettend oordelen’¹⁷ om zo aardse gerechtigheid te kunnen nastreven. Augustinus definieerde twee aspecten van deze gerechtigheid, namelijk de toekennende (attributieve) gerechtigheid en de herstellende (correctieve) gerechtigheid. Beide zijn er op uit om onrecht te bestrijden. Ik pleit bij de inzet vanuit de huidige christelijke politiek voor meer aandacht voor de correctieve gerechtigheid. Correctieve gerechtig-

Figuur 1, de ontwikkeling van lastig en misdadig gedrag

Bert Wienen is werkzaam als projectleider binnen Yorneo Jeugd en Opvoedhulp in Drenthe en is vanuit die hoedanigheid betrokken bij het ontwikkelen van nieuwe vormen van hulpverlening, verantwoordelijk voor projecten die samenwerking tussen onderwijs en jeugdzorg vergroten en betrokken bij de totstandkoming van verschillende centra voor jeugd en gezin in Drenthe. Hij is bedrijfskundige, onderwijswetenschapper en studeert psychologie. Tevens is hij raads-lid voor de ChristenUnie in Assen. Dit essay schreef hij in het kader van het Fellowsprogramma 2009.

REACTIE: Evenwichtig gezinsbeleid in een gebroken wereld

heid in de uitleg van O'Donovan, namelijk met het doel om de samenleving 'in het lood te houden', een continue proces van rechtzettend oordelen.

UITWERKING

We hebben nu twee richtingen voor de inzet van christelijke politiek te pakken. Enerzijds betreft dit het wijzen naar de 'ware gerechtigheid die nog komt' en anderzijds betreft dit het 'in het lood houden' van de samenleving. Vanuit dit kader kan een andere inzet vanuit de ChristenUnie worden nagestreefd. Heb bijvoorbeeld continue aandacht voor het zuiver voeren van de discussies rond jeugd en gezin. Houd de discussies over wachtlijsten zuiver door te wijzen op het aantal behandelde cliënten, in plaats van de niet behandelde cliënten op de wachtlijst. Zet vanuit de correctieve gerechtigheid in op het verstrekken van financiën aan goed georganiseerde en goed presterende organisaties in plaats van het geven van financiën aan organisaties met wachtlijsten. In plaats van geld beschikbaar stellen voor allerlei dure hulpverleningsvormen (jeugdgevangenissen, opvoedkampen enz.), de jeugdzorg in het lood houden door absoluut te kiezen voor het ontwikkelen van interventies voor kinderen die tussen de nul en acht jaar oud zijn.

Door in plaats van te stellen dat 'Eigen Kracht-Conferenties'¹⁸ per definitie goed zouden zijn voor het gezin, de jeugdzorg zo in te richten dat de jeugdzorg als logische partner al in beeld is voordat er sprake is van problematiek. Dit laatste kan bijvoorbeeld door de inrichting van het Centrum voor Jeugd en Gezin wettelijke kaders mee te geven die ervoor zorgen dat de gemeente, vanuit haar betrokkenheid bij de lokale samenleving en kennis van de samenlevingsopbouw, de langdurig laag frequente zorg kan uitvoeren en de kortdurende intensieve zorg erbij kan halen op het moment dat dit nodig is. Door in plaats van algemene discussies te voeren over het centrum voor Jeugd en Gezin of opvoedtips te geven¹⁹ uitspraken te doen over de hervorming van de jeugdzorg zodat ze meer aansluit bij de plekken waar kinderen toch al zijn, zoals bijvoorbeeld in het onderwijs. Wat dat betreft ben ik erg blij met de inzet van de parlementaire commissie Toekomstverkenning Jeugdzorg die deze lijn als de hare heeft gemaakt. Blijf als ChristenUnie-politici inzetten op het versterken van deelgemeenschappen of netwerken die gezinnen kunnen ondersteu-

nen in plaats van het initiëren van allerlei nieuwe structuren of cursussen. Laten bijvoorbeeld kerken en scholen meer vrijmoedigheid nemen om te spreken over opvoeding. Laat de Nederlandse overheid zich niet inhoudelijk bemoeien met de jeugdzorg, maar zorg dat hiervoor lokaal mogelijkheden zijn die passen bij de lokale samenlevingsopbouw. Dit zouden prima inzetten vanuit Christelijke politiek en streven naar correctieve gerechtigheid kunnen zijn. Redden we daarmee alle kinderen? Natuurlijk niet. Dat kunnen we niet en de overheid al helemaal niet. Dat komt pas later. Als het gebed 'laat uw Koninkrijk komen' volkomen werkelijkheid wordt. Laten we daarop als christenpolitici dan ook steeds wijzen. ■

EINDNOTEN

- ¹ Moffitt, T.E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior – a developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100, 674-701.
- ² NRC, 14 augustus 2009 'Rouvoet dreigt om wachtlijst jeugdzorg'
- ³ http://www.trouw.nl/nieuws/zorg/article2782484.ece/_rsquo_Jeugdzorg_is_onnodig_duur_rsquo_.html
- ⁴ De Bruijne, 2008, 119 - 120
- ⁵ *Denkwijzer*, juni 2008 'Gezinsbeleid: een gedeelde verantwoordelijkheid' pag. 7
- ⁶ Paas, S. (2007). *Vrede stichten. Politieke meditatie*. Zoetermeer: uitgeverij boekencentrum
- ⁷ De Bruijne, 2008, 120
- ⁸ Voorbereidingsnotitie Centrum voor Jeugd en Gezin Assen 'geen gezin tussen wal en schip'
- ⁹ De Bruijne, 2008, 120
- ¹⁰ O'Donovan, O. (1996). *The Desire of the Nations. Rediscovering the roots of political theology*. Cambridge: Cambridge University Press. (pag. 52)
- ¹¹ O'Donovan, 1996, 54v
- ¹² De Bruijne, A. (2007). Christelijke politiek in een niet-christelijke samenleving. In: Huttinga, W. & Spijker, G.J. (2007) *Macht en overtuiging*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn (pag. 31)
- ¹³ Augustinus, *De civitate Dei*, 20.18
- ¹⁴ Paas, 2007, 423
- ¹⁵ Paas, 2007, 424
- ¹⁶ Veling, K. (1987). *De dienst van de overheid*. Barneveld: Groen van Prinsterer stichting (pag. 65)
- ¹⁷ O'Donovan, 1996, 286
- ¹⁸ http://www.jeugdenveiligheid.nl/site/nieuws_agenda_archief/2008_08_22_motie_eigen_kracht_conferentie_aangenomen
- ¹⁹ <http://www.christenunie.eu/nl/k/8447/news/view/318990/347467/Tienertop-Geen-dubbele-boodschappen-van-overheid-graag.html>

DOOR WOUTER LANGENDOEN

De stijgende toestroom richting de professionele jeugdzorg wijst op tekortkomingen in de samenleving om kinderen en jongeren bij te sturen, om hen te helpen. Voor de minister voor Jeugd en Gezin was het al in 2007 glashelder dat we met een gebroken werkelijkheid te maken hebben. Waar Bert Wienen meent dat christenpolitici een andere inzet moeten nastreven in het jeugd- en gezinsbeleid, is het juist de ChristenUnie die de laatste jaren een omslag heeft bewerkstelligd.

Een gebroken samenleving is voor een christenpoliticus geen aanleiding om idealen te laten varen, het betekent voor een christenpoliticus wel dat die zich bewust moet zijn van de grenzen van het haalbare. Wienen heeft gelijk met zijn constatering dat 'ware gerechtigheid' buiten het bereik van de aardse politiek ligt en dat overheidsactie gelegitimeerd moet zijn door rechtshandelingen en rechtzettend oordelen. Aan christenpolitici de taak te zoeken naar het juiste evenwicht als het gaat om overheidsbemoeienis. En juist daar heeft Wienen een enigszins dubbel betoog: enerzijds stelt hij dat het vroegtijdig aanpakken van problemen effectiever is dan het ingrijpen op latere leeftijd, anderzijds pleit hij voor meer terughoudendheid door de overheid in het streven naar gerechtigheid. Hier begeeft hij zich in een moeilijk spanningsveld. Bij jongeren die in de jeugdzorg terechtkomen wordt vaak geconstateerd dat er eerder ingegrepen had kunnen worden. Op dat punt heeft Wienen's betoog een kern van waarheid. De spanning zit echter in het gevaar dat vroegtijdig ingrijpen in het gezin ook een te grote overheidsbemoeienis in het gezinsleven

met zich mee kan brengen. In hoeverre mag de overheid achter de voordeur komen bij een jongere die nog niet in aanraking is geweest met de politie? Is 'lastig gedrag' bij een vijfjarig kind reden om een ondertoezichtstelling aan ouders op te leggen?

Minister Rouvoet zet via de Centra voor Jeugd en Gezin in op een omslag richting vroeghulp en op versterking van gezinnen en hun netwerken. De Centra stellen geen verplichte opvoedcursussen, verplichten ook geen inhoudelijke normen aan de opvoeding en zullen niemand dwingen om hulp aan te nemen. Wel kan in het geval van kindermishandeling of ernstige bedreiging van de ontwikkeling een melding worden gedaan, waarna een rechterlijke route wordt gevolgd. Juist daar heeft de ChristenUnie zich ingezet om legitimatie voor ingrijpen te eisen, door de gang via de rechter te blijven waarborgen. De door Wienen geschetste tegenstelling tussen vroegtijdige interventies en hulp voor puberende probleemjongeren is te makkelijk. Het is geen kwestie van vroeghulp in plaats van reboundvoorzieningen voor uitvallers. Vroeghulp en inzet op 'eigen kracht' moet op termijn resultaat opleveren. De ChristenUnie heeft bovendien gezorgd voor investeringen in lokaal jongerenwerk en inzet op duurzame relaties tussen ouders. Perverse financiële prikkels die wachtlijsten aanmoedigen moeten op korte termijn verdwijnen. De focus verschuift van wachtlijsten naar de bereikte oplossing: is het leven van een jongere weer op de rails? De overheid is er om op te komen voor de kwetsbaren, soms ook binnen gezinnen. Ook dat is herstellende gerechtigheid richting jongeren die geconfronteerd worden met een gebroken wereld. ■

Wouter Langendoen is beleidsmedewerker bij de Tweede Kamerfractie

Grassroots

**OP ZOEK NAAR WAT ER LEEFT IN DE ZANDBAK,
OP HET MARKTPLEIN EN AAN DE KEUKENTAFEL**

DOOR TJITSKE KUIPER

Het betrekken van de eigen achterban, van kiezers en leden vraagt strategie en inzet. Binnen veel kiesverenigingen worden fracties en bestuur door slechts enkele mensen draaiende gehouden. Vaak lukt het hen niet om de achterban te activeren. De idee achter de term 'grassroots' is, dat de eigen achterban - die gevormd wordt door leden, kiezers en sympathisanten - actief benaderd moet worden om te blijven voelen wat er leeft aan de keukentafel en in de achtertuin.

‘UIT RECENT ONDERZOEK VANUIT DE PARTIJ BLIJKT DAT
MAAR LIEFST EEN OP DE VIJF LEDEN NA ENIGE STIMULANS
BEREID IS EEN TAAK OP ZICH TE NEMEN’

De term ‘grassroots campaign’ kennen we van Obama’s verkiezingscampagne. Om tot president van de Verenigde Staten gekozen te worden heeft hij gebruik gemaakt van een zeer vernieuwende strategie, waarbij de inbreng vooral bottom up is in plaats van top down. Nadruk ligt op inzet van sociale media als hyves en facebook en op veel persoonlijk contact. Wat kan de ChristenUnie hier van leren?

LEDEN ZIJN CRUCIAAL

Politiek is voor veel mensen in toenemende mate een ‘ver van mijn bed show’. Veel mensen associëren het met abstract taalgebruik, ingewikkelde procedures, ondoorzichtige processen en dikke beleidsnota’s. Er is in de huidige media bovendien veel aandacht voor conflicten tussen politici en partijen. Ook dat verhoogt de aantrekkingskracht van politiek niet. ‘De politiek’ loopt het gevaar dat er in de beleving van de burgers alleen nog maar gesproken wordt over oplossingen van problemen die niet het leven van gewone mensen betreffen. Steeds minder mensen brengen hun stem uit en nog minder mensen overwegen een lidmaatschap van een politieke partij. Toch zijn leden voor politieke partijen cruciaal. Ook de ChristenUnie heeft geen bestaansrecht zonder leden. Het is dan ook zaak om het contact met de eigen achterban niet te verliezen. Dat is en blijft de basis. We willen daar steeds opnieuw aandacht voor vragen. Want wij geloven niet in politieke partijen zonder leden, zoals de PVV of de partij van Rita Verdonk.

PERMANENT CAMPAGNEVOEREN

Dit artikel is geen pleidooi om voortaan over te gaan tot het kopiëren van Obama’s campagnestrategieën, maar het kan wel aanleiding zijn om eens na te gaan in hoeverre wij zelf voldoende inzetten op het contact met de achterban. In de aanloop naar verkiezingen zijn dergelijke contacten met leden en kiezers uiteraard intensiever van aard. Maar ook (of juist) in de tussenliggende tijd dient

Grassroots ("graswortels") is een Engelse term voor politieke processen die aan de basis worden ontwikkeld. Vaak betekent dit dat burgers in plaats van beleidsmakers initiatieven ontwikkelen en beslissingen nemen.

Bron: Wikipedia

er aan contacten op het niveau van de grassroots gewerkt te worden.

Vanuit de partij wordt er daarom onder meer steeds ingezet op ‘permanente campagne’. Hiervoor verwijzen we graag naar ons Handboek campagnevoeren. Hier treft u allerlei ideeën aan die u kunt benutten. Misschien was u tot nu toe altijd gewend om als kiesvereniging van tijd tot tijd een Kamerlid uit te nodigen. Denk ook eens aan een informele bijeenkomst in een huiskamer of een late-night show voor jongeren of een politieke fietstocht. Dit handboek kan u daarbij zeer goed van dienst zijn. U kunt dit aanvragen bij het partijbureau of downloaden vanaf de site.

LEDEN WERVEN

Lid zijn van een politieke partij is niet meer vanzelfsprekend. Het gebrek hieraan is onderdeel van een breder maatschappelijk verschijnsel. Jezelf verbinden aan instituties, verenigingen, partijen of een kerk spreekt voor veel mensen niet meer vanzelf. Men is minder loyaal. Doordat lidmaatschap minder snel voor de hand ligt, vergt het meer inspanning om een levendige politieke cultuur te krijgen. Het werven van kiezers, leden en in het verlengde daarvan politieke vertegenwoordigers en bestuursleden vraagt om een goede aanpak. Iedere vereniging wordt gedwongen daarover na te denken. Met name passieve kiesverenigingen zien hun ledenaantallen jaarlijks afnemen. En het overgebleven ledenbestand vergrijsd dan in rap tempo. Laat dat een signaal voor u zijn, om onmiddellijk in actie te komen. Zo wordt u weer een actieve vereniging.

WAAROM ZIJN LEDEN BELANGRIJK?

Waarom zijn leden eigenlijk van belang voor onze partij? We zetten zeven redenen op een rij:

- Leden zijn een bron van rekrutering voor aankomende bestuursleden en politici.
- Leden zijn nodig om bij te dragen aan standpuntbepaling binnen een partij. Met meer leden is er meer input van kennis, ideeën en creativiteit. Leden hebben immers invloed op de inhoud van de partijprogramma’s op lokaal, provinciaal, landelijk en Europees niveau.
- Leden hebben rechtstreekse invloed op de samenstelling van de kandidatenlijsten in de aanloop naar de verkiezingen. Dit is een belangrijke vorm van directe partijdemocratie en het is

- onderdeel van het totale democratische proces.
- Meer leden ervoor, dat de financiële draagkracht van de partij vergroot wordt. Het aantal leden is bovendien medebepalend voor de hoogte van de subsidie die een politieke partij ontvangt.
- Leden ontvangen veel meer informatie via de eigen partijkanalen zoals *Handschrift*, *Denkwijzer* en nieuwsbrieven. Dit stelt leden in staat om vervolgens zelf ook weer ambassadeur te zijn voor hun eigen partij.
- Vele handen maken licht werk. En: hoe meer leden, hoe meer je kunt doen.
- Leden zijn – mede door veel van de bovenstaande

de redenen – loyaler dan ‘gewone stemmers’. Leden werven is ook in die zin de partij versterken.

DATABANK

Iedereen die zich aanmeldt om lid te worden, vindt ‘onderdak’ bij een lokale kiesvereniging. Het is mooi als verenigingsleden elkaar allemaal kennen. Binnen een kleine vereniging lukt dat uiteraard sneller dan in een groter verband.

Een levensvatbare kiesvereniging heeft minimaal zo’n 35 leden nodig om volwaardig te kunnen

Jaap Godschalk was jarenlang actief in de Kiesvereniging Barneveld. Zijn verhaal biedt een mooie illustratie van het belang van goed contact met de leden en het gebruik van een databank.

Wat was uw taak in de kiesvereniging Barneveld?
Toen ik in 2001 penningmeester werd, bleek al snel dat er geen eenduidige ledenadministratie aanwezig was. Dat was wel nodig, met name omdat de contributies toen nog lokaal geïnd werden. Dit bracht mij er toe een en ander in digitale vorm vast te leggen. Verschillende bestuurs- en fractieleden zaten al lang in het werk en men kende vrij veel leden persoonlijk. Maar deze kennis zat alleen in hun hoofden.

Hoe onderhielden jullie het contact met de leden?
Na verloop van tijd nam het aantal leden door ledenwerfactiviteiten fors toe, tot ruim 550. Daarnaast kregen we een groep van lokale donateurs en sympathisanten. Maar er waren ook mensen die geabonneerd waren op Denkwijzer of Vriend van de Fractie. Er waren ook mensen die tijdens verkiezingen een poster wilde ophangen, maar geen lid wilden of konden worden. Het totaal aantal ‘contacten’ was op een bepaald moment ongeveer 700. Dit aantal was voor niemand meer te behappen en dus was uitbreiding van de ledenadministratie nodig. Toen is een team van vier dames ongeveer een jaar bezig geweest om alle contacten te bellen en relevante informatie op te vragen. Dit werd in een database vastgelegd.

Dat is een hoop werk...!
Zeker, maar we hebben er ook veel aan gehad.

Deze informatie werd redelijk goed bijgehouden, met name bij nieuwe leden. Maar er komt weer een moment dat alle contacten weer eens gebeld moeten worden om te kijken of de informatie nog up-to-date is. We leggen gegevens vast als: soort contact, voornaam, emailadres, mate van betrokkenheid, bereidheid, kennisgebied, activiteiten. Dit kostte veel tijd. In de opbouwfase, maar ook daarna in het onderhouden ervan. Elke nieuwe aanmelding wordt opgevolgd door een brief en een telefoongesprek. Maar de werkwijze wordt altijd door de nieuwe leden op prijs gesteld. Ook bij afmeldingen is er altijd persoonlijk of telefonisch contact. We doen er alles aan om het contact te behouden. Bij tijden was het een halve dagtaak. Maar omdat ik in de WAO zit, had ik de tijd en kon ik die naar eigen wens inrichten. Afgelopen jaar heb ik er een punt achter gezet. Het bleek niet mogelijk een persoon te vinden die al deze activiteiten op zich kon/wilde nemen. Nu is er een penningmeester die een team van drie dames aanstuurt. Alle drie zijn ze goed gekwalificeerd voor hun taak. Het vergt alleen wat meer onderling contact, maar op deze manier is het voor ieder te behappen.

Bent u tevreden over hoe het nu gaat?
Ja, met dit systeem stellen we het bestuur en de fractie in staat gericht naar nieuwe bestuursleden, kandidaten en allerlei andere functies te zoeken. Wat voorheen in de hoofden van enkele bestuurs- en fractieleden zat, is nu voor iedereen in bestuur en fractie beschikbaar. Het is een hulpmiddel, maar bij zo’n grote vereniging onontbeerlijk.

‘DOOR REGELMATIG UW OOR TE LUISTEREN TE LEGGEN OP VOOR U ‘ONGEWONE’ PLEKKEN VOEDT U UZELF MET NIEUWE ONDERWERPEN EN OPVATTINGEN. DIT BEVORDERT UW POLITIEKE GEVOELIGHEID’

functioneren. Voor iedere vereniging, hoe klein of hoe groot ook, geldt dat ledenwerving van het grootste belang is. Indien dit aspect genegeerd wordt, dan wordt vroeg of laat de weg naar beneden ingeslagen. In het *Handboek campagnevoeren* is hier veel aandacht aan geschonken. Tip: zorg dat er ieder jaar minstens één activiteit opgepakt wordt om nieuwe leden te werven.

Sommige kiesverenigingen hebben een databank van hun leden met daarin informatie betreffende onder meer opleiding/ kennisgebieden/ervaring. Dit is beslist een aanrader voor alle kiesverenigingen. Niet alleen maar woon- en mailadres noteren, maar ook expertise, leeftijd, werkervaring, bereidheid iets te doen voor de partij. Misschien is er iemand in uw ledenbestand die dit kan en wil doen. Maak contact, op welke manier dan ook. Door leden met een bepaalde deskundigheid te consulteren, door een kennismakingsbezoek te plannen, door een open huis in de fractiekamer, door een bedrijfsbezoek, etc. Door iemand van uw bestuur speciaal verant-

woordelijk voor deze taak te maken, voorkomt u dat dit aspect vergeten wordt.

LEDEN WILLEN BEST ACTIEF WORDEN

Ledenvergaderingen worden nogal eens slecht bezocht. Toch blijkt uit recent onderzoek vanuit het partijbureau dat maar liefst één op de vijf leden na enige stimulans bereid is een taak op zich te nemen. Vaak wil men dan wel dat deze taak een tijdelijk karakter heeft en een duidelijk afgesproken begin en einde. Persoonlijk contact, al is het maar via belacties, blijken daarbij cruciaal en ook het onderhouden van deze contacten met de achterban blijkt stimulerend te werken.

BENUT DESKUNDIGHEID

Zodra u over meer informatie beschikt over uw leden, kunt u de deskundigheid van de leden proberen zo goed mogelijk in te zetten. Zo kunt u als fractie specifieke leden benaderen om een bepaald document van commentaar te voorzien. De praktijk leert dat de achterban hier veel bereid-

heid toe heeft. Sterker nog, men waardeert dit vaak zeer. En als fractie kunt u er voordeel van hebben. Het kost vaak wel wat tijd, maar hiervoor kunt u misschien een fractiemedewerker of fractievolger inschakelen.

WAT LEEFT ER ONDER DE LEDEN?

Bedenk eventueel een nieuwe structuur waarbij gepeild kan worden wat er leeft onder uw leden. Bijvoorbeeld door als bestuur twee keer per jaar een telefonische belronde te organiseren samen met de fractie met vragen over specifieke onderwerpen die lokaal spelen. Ook is het mogelijk om een vaste klankbordgroep in te stellen. Deze groep mensen kan dan regelmatig benaderd worden om hun mening te vragen. Het is een hulpmiddel voor een fractie om een eigen tunnelvisie te voorkomen. Regelmatig een online enquête onder uw leden levert ook input en betrokkenheid op.

ZANDBAK- EN MARKTGESPREKKEN

De beste manier om te ontdekken wat er bij de bevolking leeft, is om u onder allerlei verschillende soorten mensen te begeven, bij voorkeur zonder dat u als politicus of partijbestuurder herkenbaar bent. Gesprekjes op de markt, tijdens het uitlaten van de hond, op de rand van de zandbak met uw (klein)kind, neefje of nichtje, bij het afhaaloket van de chinees, buurtbarbecue, in de stoel bij de kapper, in de trein of de visplek bij het kanaal. Door regelmatig uw oor te luisteren te leggen op voor u ‘ongewone’ plekken voedt u uzelf met nieuwe onderwerpen en opvattingen. Door dit vervolgens op een goede manier te gebruiken kunt u een goede politieke gevoeligheid ontwikkelen. Dat is niet hetzelfde als ‘U vraagt, wij draaien’. U heeft een goede antenne nodig om te weten welke opvattingen er leven in de samenleving. Die antenne dient dus de geluiden en meningen op te vangen. Dit is ook weer belangrijk bij het ledenwerven. Als je in gesprekken goed kunt aansluiten bij wat er leeft, haal je mensen eerder over de streep.

CREATIEF CONTACTEN LEGGEN

Het aantal kiezers in uw gebied is veel groter dan het aantal leden. Probeer te achterhalen waar uw potentiële kiezers zich bevinden. Analyseer de uitslagen van verkiezingen op stembureau-

niveau. Waar wonen de kiezers vooral? Kerken, christelijke organisaties en christelijke scholen zijn plaatsen waar u uw stemmers kunt aantreffen. Probeer contact te leggen en eens een overleg te plannen om te kijken wat u voor elkaar kunt betekenen. Soms gaat dit het best via de fractie, bijvoorbeeld naar aanleiding van een actueel politiek onderwerp. Soms ligt dit meer op de weg van het bestuur. Veel hangt af of iemand uit fractie of bestuur al een persoonlijk contact heeft dat vervolgens benut kan worden. Ontwikkel als vereniging in ieder geval een actief beleid om dit op te pakken. Wacht niet af. Passiviteit is funest.

WEBSITE ALS ETALAGE

Een website met actuele informatie die regelmatig verversst wordt, is een belangrijk onderdeel van een bloeiende vereniging. De website wordt benut door uw geïnteresseerde achterban (potentiële kiezers en potentiële leden en eigen leden) en ook door journalisten en andere politieke partijen. De website is uw visitekaartje. Zorg dat dat er goed uit ziet. Kijk er zelf eens kritisch naar. Zijn de foto’s goed? Is de informatie duidelijk? Kloppen de gegevens van de bestuursleden en de fractie? Is er actueel nieuws? Zou u zelf regelmatig op deze site willen kijken? Enzovoort. Immers: als de etalage niet goed is gaat een bezoeker de winkel ook niet binnen. Betrek zo nodig leden die handig zijn met computers. In partijverband wordt u verder geholpen met cursussen voor beginners en gevorderden.

AFSTEMMING BESTUUR EN FRACTIE

Van sommige taken is het niet geheel duidelijk bij wie de eindverantwoordelijkheid hoort te liggen. Bij het onderhouden van een website of een nieuwskrantje kan dit wel eens voor discussie zorgen. Het is primair de verantwoordelijkheid van het bestuur om te zorgen voor een goede website, maar in de praktijk zit de webmaster vaak dicht op het fractiewerk. Vaak is zelfs een van de fractieleden of fractieondersteuners de webmaster. De webmaster kan eventueel een vrijwilligersvergoeding ontvangen uit het fractiebudget. Laten bestuur en fractie bij het werven en inzetten van leden vooral goed met elkaar afstemmen en samenwerken. Samen zijn we de ChristenUnie. ■

LEDEN

Het gezamenlijke ledental van de Nederlandse politieke partijen schommelt sinds 1994 rond de 300.000. Voorheen hadden met name de grote traditionele partijen veel meer leden. Het CDA telde in 1980 nog ruim 162.000 leden, in 1990 ongeveer 125.000 en per 1 januari 2007 nog geen 70.000. De PvdA ging in deze periode van bijna 113.000 naar net geen 63.000 en de VVD van 85.000 naar ruim 40.000. Kleinere partijen zagen hun ledental juist groeien. GroenLinks kende in 1996 een dieptepunt met 11.700, maar staat anno 2007 op 23.490. De SP had bijna 16.000 leden toen ze bij de Tweede Kamerverkiezingen 1994 in het parlement kwam en heeft per 1 januari 2007 50.740 leden. De SGP en ChristenUnie zijn al jaren vrij stabiel en hebben respectievelijk 27.154 en 26.673 leden. De PVV, sinds 2006 vertegenwoordigd in de Tweede Kamer, kent geen lidmaatschap.

ONTWIKKELING LEDENTAL NEDERLANDSE POLITIEKE PARTIJEN 2005-2010

PARTIJ	PER 1-1-'05	PER 1-1-'06	PER 1-1-'07	PER 1-1-'08	PER 1-1-'09	PER 1-1-'10
CDA	73.000	69.000	69.560	69.200	68.102	67.592
PVDA	61.111	61.913	62.846	59.327	56.507	54.504
SP	44.299	44.853	50.740	50.238	50.444	46.507
VVD	41.861	40.157	40.849	36.832	37.703	36.371
SGP	25.900	26.400	27.154	26.906	26.940	27.196
CHRISTENUNIE	24.235	24.156	26.673	27.683	26.745	26.441
GROENLINKS	20.709	21.383	23.490	21.901	20.815	20.961
D66	11.744	11.059	10.462	10.357	12.432	18.507
PVDD	1.799	2.408	6.370	6.972	8.012	10.310
LPF	2.111	1.274	-	-	-	-
TOTAAL	304.970	300.195	318.144	309.416	307.700	308.389

Bron: Wikipedia

Met de rug naar het gemeentehuis

INTERVIEW MET DICK SCHUTTE

DOOR GEERT JAN SPIJKER

De lokale en landelijke verkiezingen liggen nog maar net achter ons of we mogen ons alweer voorbereiden op de Provinciale Statenverkiezingen van maart 2011. Hoe gaat dat? Dick Schutte, de vorige lijsttrekker van de Statenfractie in Flevoland, licht ons in. De oud-burgemeester van Urk zwaait echter na deze periode af. “Het is mooi geweest. Bovendien zijn er genoeg andere dingen te doen in het Koninkrijk.” Een vooruitblik op de verkiezingen, maar eerst een terugblik op het afgelopen halfjaar. Hoe kon de ChristenUnie in Urk zo verliezen? “Ik hoorde het laatste jaar in visserijkringen nogal eens: ‘Daar heb je die groene jongens van de CU weer.’”

Hoe kijkt u terug op de lokale verkiezingen? Was het verlies in Urk verwacht?

Dat de superwinst van vier jaar geleden niet is vastgehouden, vind ik logisch. We zijn nu dan wel van zes naar vier gegaan, maar toch wel de grootste gebleven. Het verlies is goed te verklaren. Vanuit de SGP is een lokale partij ontstaan met onder meer een charismatische man die veel aantrekkingskracht uitoefent op de burgers. Zijn partij is zo op vier zetels uitgekomen. De opkomst van een lokale partij met beloftes kost je een dikke zetel. Dit werd bovendien nog gevoed door wat onhandig stemgedrag van de Tweede Kamerfractie – over beperking van vis-quota – dat breed werd uitgemeten in de pers. De ChristenUnie moet beseffen dat ze ook moet blijven opkomen voor lokale ondernemers. Duurzaamheid is belangrijk, maar er moet wel een boterham kunnen worden verdiend.

Is zo’n negatief sentiment te voorkomen?

Voorheen hadden we goede lijnen tussen Den Haag en Urk, dat is denk ik wat in het slop geraakt. Dat

geldt niet alleen voor Urk overigens, maar ook voor andere visserijgemeenten. Daar moet de partij weer aan gaan werken. Gelukkig heeft de visserijwethouder op Urk hier inmiddels afspraken over gemaakt.

Populistische politiek doet het goed. Moet de ChristenUnie daar meer in meegaan?

De vraag is: Willen we daarin meedoen? Ik denk dat je daar zeer terughoudend in moet zijn. Tegelijk moet je burgers wel bereiken. Je moet communiceren met het veld. Ik zeg vaak: ‘Politici moeten nog meer met de rug naar het gemeentehuis, het provinciehuis en het parlement gaan staan.’ Heel belangrijk is ook de persoon van de politicus, daar kan men zo maar op uitgekeken raken, ook als die van de ChristenUnie is.

Hoe beoordeelt u het verlies bij de Tweede Kamerverkiezingen?

De laatste veertien dagen voor de verkiezingen werd door mediageweld de winst in de peilingen leeggemaakt. Dat was jammer, zeker als je ziet dat het CDA enorm verloor en de SGP niet won. De christelijke partijen hebben nu samen 28 zetels, dat geeft te denken. Door de ontkerkelijking zijn we kwetsbaar geworden. Tegelijk moeten we dichtbij onze principes blijven, ook als anderen die niet accepteren.

Hoe verklaart u de ruk naar rechts, ook landelijk?

Is er een ruk naar rechts? Dat valt volgens mij wel mee. De PVV-stemmers komen overal vandaan, ook van links. Wat hen bindt is ontevredenheid met de kwaliteit van de samenleving, onvrede met hoe Nederland eruit ziet. Maar die stemmers kunnen volgende keer net zo makkelijk bij de SP terecht komen. Het is wel zaak die groep te bereiken en hun onvrede te begrijpen.

Snapt u dat sommige christenen op Wilders stemmen?

Wilders bijzondere ideeën zijn de mijne niet, maar er zitten wel zorgelijke elementen in de islam. Onlangs las ik ‘Zoon van Hamas’ en daarin zie je schaduwkanten van de islam. Er zijn extreme stromingen binnen de islam die wereldheerschappij nastreven. Dat is gevaarlijk en daarvan moeten we ons bewust

zijn, ook als christenen in Nederland. Maar dat moet vervolgens niet leiden tot haat tegen moslims, zeker niet. Jezus zei zelf: ‘Heb je naasten lief.’

Bent u tevreden met het kabinetsbeleid van de afgelopen jaren?

Allereerst vind ik het erg bijzonder dat we in de gelegenheid zijn gesteld om verantwoordelijkheid te dragen voor het landsbestuur. Uiteraard is er dan kritiek, bijvoorbeeld op het jeugdbeleid. Maar dat is ook nogal een dossier! Ik vind dat Rouvoet daar de eerste lijnen tot reparatie van de samenleving goed heeft neergezet.

In maart zijn de Provinciale Statenverkiezingen. Een drukke tijd voor de boeg?

Een goede campagne duurt vier jaar, maar inderdaad zijn we er nu druk mee, vooral met het zoeken van goede kandidaten. Het is cruciaal om een

Dick Schutte (Wilsum, 1947) is sinds 2006 voorzitter van de ChristenUnie-fractie Flevoland (5 zetels). Van 1999 tot 2006 was hij burgemeester van Urk en daarvoor onder andere wethouder van Oldebroek en Statenlid voor RPF/GPV in Gelderland. Hij is verder onder meer voorzitter van Christenen voor Israël.

goede top 10 te hebben van mensen die allemaal inzetbaar zijn, ook in commissies. Dat verhoogt de kwaliteit van de fractie en je kunt dan beter het werk verdelen. Ik zie alom waardering voor het werk van de ChristenUnie-fractie. Maar het wordt een hele kunst om de uitstekende resultaten van vorige keer vast te houden. Het is zaak om in de campagne de juiste snaar te raken en de successen goed uit te dragen. We moeten de burger opzoeken. In Flevoland hebben wij bijvoorbeeld recent een voedselbank bezocht en daar geholpen. Zo toon je ook waardering voor dat werk.

De roep om bezuinigingen op het openbaar bestuur zal ook provincies raken. Bent u daar bang voor?

Of het middenbestuur ‘provincie’ heet, vind ik niet van belang. De provinciegrenzen zijn echt niet heilig. Centraal staat de vraag: ‘Wat is in het belang van de burger?’ Veel veranderingen zullen geen geld opleveren, want taken moeten toch gebeuren, ook als je ze van provinciaal naar Rijksniveau of andersom verschuift. En wat betreft Flevoland: deze provincie bestaat 25 jaar, maar volgens mij moet de eerste oplevering nog plaatsvinden. We missen nog zoveel voorzieningen. Flevoland mag het woningprobleem van de Randstad oplossen, maar krijgt er onvoldoende voorzieningen en te geringe harde infrastructuur voor terug.

De ChristenUnie bestaat tien jaar. Wat staat de partij de komende tien jaar te doen?

We mogen allereerst dankbaar zijn voor de ruimte die we in Nederland hebben om christelijke politiek te bedrijven. Vanuit die houding mogen we werken aan stabiele groei, in achterban en vertegenwoordigers. Ook kunnen we professioneler worden. Dat geldt de inhoud, maar ook de vaardigheden. Belangrijk is een aparte scholing voor bestuurders in het communiceren met de samenleving. Je staat door de C immers al vaak op achterstand in de media. Door degelijk te zijn en goede kwaliteit te leveren moeten we dat compenseren, maar ook door op een hedendaagse manier te communiceren. Het gesprek is uitermate belangrijk in de politiek, er zit altijd wel iets goed bij de ander. Zorg tegelijk wel dat je basisprincipes herkenbaar blijven. ■

Draag bij aan verantwoord beheer van bossen

DOOR LEEN VAN DIJKE

De ChristenUnie benadrukt graag de samenhang de dingen. Zo benadrukt het verkiezingsprogramma voor de Tweede Kamerverkiezingen dat er een samenhang is tussen crises op financieel vlak, op het gebied van voedsel, klimaat en natuurlijke hulpbronnen. De wereldwijde crisis is een wake up. Niet veel weldenkende mensen geloven nog dat we kunnen doorgaan als altijd. Toch wil ik niet vervallen in negativisme. Liever wil ik uitdagen tot beter; inspireren tot innovaties vanuit visie.

BEWUSTE KEUZE

Belangrijk is dat overheden en andere opdrachtgevers duurzaamheidseisen stellen; bijvoorbeeld als het gaat om hout en houtproducten. Ik ben blij met die druk om de (bouw)sector te verduurzamen. Prima ook dat de ChristenUnie pleit voor een verbod op de import van en handel in illegaal hout. Maar het hoeft niet bij een verbod (negatieve prikkel) te blijven. Gelukkig is het mogelijk te kiezen vóór (positief) verantwoord geproduceerd hout. Zo'n bewuste keuze is hard nodig; het kan én het werkt. De keuzes van overheden, waterschappen en corporaties dragen effectief bij aan verantwoord beheer van bossen.

JAARLIJKS DRIEMAAL NEDERLAND

Voor een goed besef: iedere twee seconden verdwijnt er een stuk bos ter grootte van een voetbalveld. Dat is jaarlijks 13 miljoen hectare, ofwel ruim driemaal Nederland. Ontbossing en bosdegradatie draagt voor bijna twintig procent bij aan emissie van CO₂. FSC zet zich in voor het behoud van oorspronkelijk bos. Afnemers van hout en houtproducten kunnen met hun keuze voor FSC-gecertificeerd hout bijdragen aan een deel van de oplossing in plaats van bij te dragen aan het vergroten van het probleem.

FSC ALS WERELDWIJDE STANDAARD

FSC is een internationaal, niet commercieel netwerk ter bevordering van verantwoord bosbeheer. De afkorting staat voor Forest Stewardship Council (letterlijk: Raad voor Goed Bosbeheer). FSC beheert

een wereldwijde standaard voor goed bosbeheer, met daaraan gekoppeld een keurmerk. Dit keurmerk geeft zekerheid dat hout- en papierproducten afkomstig zijn uit verantwoord beheerde bossen waar aandacht is voor ecologische, sociale en economische aspecten. Dit bosbeheer wordt aan de FSC-standaard getoetst door onafhankelijke certificeringsinstanties. FSC is een praktisch instrument in de strijd tegen ontbossing en spant zich in om een groeiend areaal bos onder verantwoord beheer te krijgen. Zomer 2010 is wereldwijd 135 miljoen hectare bos FSC-gecertificeerd. Ook partijen in de handelsketen (van handelaar tot aannemer en drukkerij) dienen te worden gecertificeerd volgens de FSC-standaard. Hout en houtproducten worden zo gevolgd in de hele handelsketen ('chain of custody' = CoC). Hiermee bestaat zekerheid over de herkomst van de producten tot aan hun uiteindelijke verwerking.

HET WERKT

Onafhankelijk onderzoek toont aan dat in één van de oudste gecertificeerde tropische bossen de biodiversiteit in stand is gehouden en het houtvolume in het bos toeneemt. Ook hebben de 'sociale criteria' een positief gevolg; de mensen die daar wonen en werken hebben een beter uitzicht op een goede toekomst, zijn beter opgeleid en sommigen beginnen wat kleinschalige economische activiteiten. Een prachtig resultaat! Inmiddels hebben tientallen gemeenten (36, waaronder Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht, Apeldoorn), waterschappen (13) en woningcorporaties (46, waaronder Vestia, Portaal) een FSC-convenant ondertekend. Het FSC Convenant heeft belangrijke voordelen:

- Het bestuur of directie geeft een duidelijk signaal af. Het FSC-convenant is richtinggevend en motiverend
- Een organisatie maakt expliciet dat er vraag bestaat naar FSC-hout. Voor boscigenaren (bijvoorbeeld in de tropen) is dit belangrijk. Dit stimuleert boscigenaren om werk te maken van certificering (certificering van bosbeheer is een marktinstrument)
- Een organisatie geeft aan werk te maken van transformatie van markten.

LEEUWARDEN ALS VOORBEELD

Neem Leeuwarden. Eind 2008 tekende deze gemeente een convenant met FSC Nederland en be-

looft daarin voortaan FSC-hout te gebruiken. Gerk Jan Kuipers, milieuoördinator van de gemeente: "Wij schrijven standaard FSC voor. We zijn inmiddels zover dat we de teksten van alle relevante documenten zoals bestekken hebben aangepast. Met ingang van 1 januari van dit jaar maken we bovendien bij eigen werken alleen nog maar gebruik van FSC-gecertificeerde aannemers. Daarmee sluiten we de keten en kunnen we als gemeente eenvoudig controleren of er daadwerkelijk FSC-gecertificeerd hout wordt toegepast". Bij de certificering van aannemers trekt de gemeente samen op met collegagemeenten Heerenveen en Wymbritseradiel en het Waterschap Friesland.

CERTIFICERING VAN AANNEMERS

De keuze van bijvoorbeeld gemeenten stimuleert aannemers te kiezen voor FSC-certificering. Het bouwconcern waar ik sinds mijn vertrek uit de Tweede Kamer werk sloot jaren geleden al een convenant met FSC en certificeert werkmaatschappijen. Zo krijgt de aanbestedende partij zekerheid dat daadwerkelijk FSC-hout is geleverd en toegepast. Het aanbod FSC-gecertificeerde aannemers en leveranciers is inmiddels zo groot (zie www.goed-houtdatabase.nl), dat bij aanbesteding van werken er voldoende aanbieders zullen zijn. Daarnaast is certificering van een bedrijf relatief eenvoudig; daardoor hebben niet gecertificeerde aannemers voldoende tijd zich te laten certificeren wanneer zij vernemen dat dit een selectie criterium is.

MAG EEN OVERHEID FSC VOORSCHRIJVEN?

Uit de (Europese) wetgeving en de aanbestedingsrechtspraak blijkt dat overheden bij aanbesteding een keurmerk mogen voorschrijven. Bij aanbesteding bij economisch meest voordelige inschrijving (EMVI) mogen naast prijs ook andere criteria worden

meegewogen. Zo kunnen eisen worden gesteld aan het productieproces, zoals bij het FSC-keurmerk. Wel moeten dan de woorden 'of gelijkwaardig' worden toegevoegd. Een leverancier die geen producten met het gevraagde keurmerk wil leveren, krijgt zo de mogelijkheid aan te tonen dat ook een ander product voldoet aan alle eisen die aan het gevraagde keurmerk ten grondslag liggen.

WAT KAN EEN GEMEENTE(RAADSLID) DOEN?

Kan een gemeente(raadslid) de oerbossen redden? Dit te denken is een illusie. Maar is dat een reden je neer te leggen bij de situatie zoals ik die in het begin beschreef? Dat past niet bij de ChristenUnie; niet bij politiek van geloof en hoop. En hoewel ik geen fiducie heb in een maakbare samenleving heb ik wel gezien dat de ordenings- en verandermacht van overheden wel degelijk een keer ten goede kan inzetten. De keuze van al die gemeenten die een convenant met FSC hebben ondertekend zijn een stimulans voor het bouw-bedrijfsleven om de weg van certificering te kiezen. FSC hout en houtproducten moeten snel mainstream worden (nu ruim 20% van de markt). Dring er daarom in je gemeente, waterschap of corporatie op aan een convenant met FSC te tekenen. Vooruitstrevende bedrijven hebben al veel geïnvesteerd in het op de markt brengen of toepassen van FSC. Als (publieke) opdrachtgevers de toepassing van duurzaam geproduceerd hout eisen wordt het milieu gespaard, verbeteren sociale omstandigheden waaronder hout wordt gewonnen en worden de duurzaamheids-koplopers in de bouwsector beloond.

Als er één gebied is waar in een unieke combinatie van vooruitstrevende bedrijven, NGO's, overheden, waterschappen en woningcorporaties de handen ineen kunnen slaan... dan hier. Ik doe een appel op ChristenUnie-bestuurders om op de plek waar zij gesteld zijn ook deze keuze te maken en zo effectief bijdragen aan het behoud en het verantwoord beheer van het bos. ■

Leen van Dijke is oud fractievoorzitter van de Tweede Kamerfractie van de ChristenUnie. Momenteel is hij lid van de Staf van VolkerWessels.

Effectiviteit

DOOR ANNERIEKE PRUIM

Tijd en effectiviteit. Ze hebben alles met elkaar te maken. Daarom heeft de ChristenUnie Kaderschool een nieuwe training Timemanagement opgenomen in het aanbod. Op 25 september is de eerste training, speciaal voor wethouders. Een paar kritische vragen over het nut van deze training aan trainer Arie Kuiper.

Politici kunnen nauwelijks hun eigen agenda bepalen, wat heeft deze training dan voor meerwaarde?
“Je kunt als politicus opeens meegesleurd worden in een stroomversnelling als er iets gebeurt waar je op moet reageren. Het klopt dat je op zulke momenten minder goed in staat bent om je tijd en agenda goed te beheren. Deze training zal je dat ook niet leren. Wat de deelnemers wel leren is er te

voor zorgen dat die drukke momenten er niet toe leiden dat je op andere gebieden in de problemen komt. Als je zaken op orde zijn, kun je in een crisis-moment al je aandacht richten op het oplossen van die crisis.”

Wat is de grootste valkuil van mensen in het omgaan met ‘tijd’?

“Het is mijn ervaring dat veel mensen het lastig vinden om geconcentreerd aan één ding te werken. Juist de laatste jaren is de afleiding enorm toegenomen en word je constant gestoord door e-mail, sms, twitter, facebook, etcetera. Je kunt rustig een hele dag besteden aan al deze communicatiemiddelen en aan het einde van de dag naar huis fietsen met de vraag: ‘Wat heb ik nou eigenlijk gedaan vandaag?’ Een van de doelen van de training is dat je weer de controle krijgt over je output.”

Wat hebben deelnemers op lange termijn aan deze training?

“De naam van de training suggereert dat deze gericht is op het goed bijhouden van je agenda. Het is knap als je dat kunt, maar dat is maar een miniem onderdeel van op een effectieve manier met je tijd omgaan. Tijdens de training bied ik een aantal instrumenten aan waarmee de deelnemers leren hun tijd te koppelen aan hun persoonlijke doelen. Kort gezegd komt het op het volgende neer: leren om productief te zijn op momenten die je wel kunt controleren, zodat je flexibel kunt zijn op momenten die je niet kunt controleren.”

Waarom vind jij het belangrijk dat de kaderschool nadruk legt op persoonlijke ontwikkeling?

“Mensen raken snel vast in patronen die ze door de jaren heen hebben ontwikkeld. Ze worden blind voor de fouten die er langzaam zijn ingeslopen. Het is het beste te vergelijken met een auto die te lang geen onderhoudsbeurt heeft gehad. Het kan lang of kort duren, maar na een tijdje sta je onvermijdelijk langs de kant. Een simpele onderhoudsbeurt doet dan wonderen. De juiste trainingen helpen om talenten op een betere manier te kanaliseren. Veel mensen beseffen niet hoeveel de juiste instrumenten kunnen opleveren in hun baan of hun persoonlijke leven. Ik daag iedereen daarom uit om de trainingen van de kaderschool te volgen. Het aanbod van de kaderschool is een fantastisch middel in de ontwikkeling van talent in de partij.” ■

Column

Gewoon jezelf zijn

DOOR HERMAN SIETSMa, HOOFDREDACTEUR DENKWIJZER

Het rechts-liberale sentiment dat door Nederland waait, is verleidelijk. Waarom zou de overheid bepalen wat goed is voor jou? Overheidstaken moeten zich in deze opvatting beperken tot het bieden van ruimte aan individuele ontwikkeling van mensen. Geld van de overheid kan naar infrastructuur, economische ontwikkeling en veiligheid, maar niet of minder naar het sociale en culturele domein, naar milieu- en natuurbehoud en hulpverlening. En vooral het terrein van de ethiek is dan verboden gebied; de suggestie dat de overheid ‘het goede’ zou kunnen definiëren, laat staan bevorderen, wordt onhaalbaar en zelfs gevaarlijk geacht.

TRAGISCHE VERGISSING

Het is, ook voor christenen, een verleidelijke redenering. Want als de overheid afstand houdt van de maatschappij kan ze misschien niet veel positiefs bereiken, maar ze kan ook weinig schade aanrichten. Als christenen onder deze conditie een “stil en gerust leven” kunnen leiden zou je er bijna naar gaan verlangen. We gaan elkaar dan niet lastig vallen en het publieke domein is moreel en feitelijk ‘leeg’. Toch zou het een tragische vergissing zijn als christelijke politiek deze weg zou inslaan. Want politiek bedrijven is niet “ieder het zijne” laten en verder de publieke leegte aanvaarden. Christelijke politiek streeft – behalve naar het respecteren van eigen verantwoordelijkheden voor burgers – naar het centraal stellen van de eer van God in het publieke domein en naar het betrachten van gerechtigheid. Dat is geen abstractie; het is juist een abstractie te menen dat de overheid zonder moraal kan.

CHRISTELIJKE WAARDEN IN ONZE RECHTSORDE

Dit laat zich gemakkelijk illustreren. In ons rechtssysteem heeft de overheid al lang bepaald wat ‘het goede’ is: de betekenis van het menselijk leven, het recht op eigendom, de strafwaardigheid van allerlei inbreuken op de rechtsorde zijn wettelijk vastgelegd. Behoud, maar ook afbreuk van die fundamenteën is een uiting van een ethische positiebepaling. Een tweede voorbeeld zien we in het sleutelen aan menselijk leven, genetische manipulatie en orgaandonatie; wie hier geen taak ziet voor de overheid faciliteert het recht van de sterkste (de wetenschapper, de financier, de belanghebbende) ten nadele van alle anderen die van deze ontwikkelingen de gevolgen ondervinden. Uit deze voorbeelden blijkt dat het zogenaamd individuele zo individueel niet is. Ons wettelijk en bestuurlijk systeem neemt op veel terreinen nog steeds – meestal zonder het te (h)erkennen – bepaalde christelijk-westerse waarden als uitgangspunt.

LINKS OF RECHTS?

De moraal: net zo min als interventies door de overheid (met wetgeving, fiscale instrumenten of anderszins) waardenvrij zijn, is staatsonthouding dat. “Gewoon jezelf zijn” is feitelijk: politieke steun vragen voor jezelf. Het dilemma is daarom niet de keuze tussen een grote of kleine overheid. De centrale vraag is of we een goede overheid hebben. Het criterium daarvoor is nooit de individuele autonomie, maar de regels voor het omgaan met de schepping en haar bewoners.

Het is een zegen als christenen een stil en gerust leven kunnen leiden. Maar wie het publieke domein wil prijsgeven, verlate de politiek.

**'LATEN WE ONS WEER EENS AFVRAGEN
WAT NORMAAL IS. WE ZIJN GEWEND
GERAAKT AAN AL DIE SPULLEN EN
LUXE VAKANTIES MAAR WE BESEFFEN
ONS NIET DAT DAT ALLEEN KAN OVER
DE RUGGEN VAN DE ARMEN EN VAN
DE NATUUR!'**

Martine Vonk, pagina 7